Kurucusu : *Salim ŞENGİL*
Sahibi ve
Sorumlu yönetmen : *N. Şengil*
Kuruluşu : 1947
MART 1973
SAYI : 101 CİLT : 24
Sayısı : 5 Lira

DOST

SANATSIZ KALAN BİR ULUSUN HAYAT DAMARLARINDAN BİRİ KOPMUŞ DEMEKTİR - ATATÜRK

Yarışma Var Yarışma

dost

Yarışmalar açılıyor.. Cumhuriyetimizin ellinci kutlama yılına, bilim ve sanat yönünden de gösterişli girmek istiyoruz.

Özelli, kamulu bir yığın kuruluşların açtıkları bu yarışmalarda olumlu bir sonuca ulaşılabilecek miyiz? Yarına kalacak, yarınlara kalabilecek kültür ürünleri, sanat ürünleri elde edilebilinecek mi? Yoksa, bir çok heveslinin adı ile zamanı mı boyayacağız...

Bir kültür ürünü, bir sanat ürünü nasıl ekilir, biçilir bilmez miyiz?

Kötümser olmamak için kendimizi zorluyoruz. Bu yarışmalar, bir atletizm yarışması bile olsa, önceden hazırlıklar, çalışmalar gerekmez mi? Devlet olarak bir sanat yapıtının, bir sanatsal kıpırdanışın gelişebilmesi için ne verdik? Artık tümden göstermelik bir Devlet Tiyatroları'ndan başka bir çaba var mı ortada? Millî Eğitim Klâsiklerini kestik attık... Devlet Ansiklopedilerine politika bulaştı... Devlet Resim Sergilerimiz bile, yılda bir kez sanat soluğundan çok, yeni gürültüler getiriyor...

Son beş yılı alalım... Yayın alanımızda gerçek fikir ve gerçek sanat günlük gürültüler içinde boğulmadı mı? Gazetelerimizde fikir yerine başka şeyler üretiyoruz... Konferans salonları dolup dolup boşalmıyor... Sinemalarda sanat ağırlığını sekse bıraktı. Kitapçı vitrinlerine bakınız... Boyalı kapaklı, süslü, ciltli kitaplarda fikir ve sanattan başka her şey var...

Yalınkat yaşıyoruz... Sorunlarımıza bile el yordamı ile eğiliyoruz. Ortam bu olunca açılan ve daha da açılacak bunca yarışmaların ürünleri de ne olacak?..

Kötümser olmamak için kendimizi zorluyoruz... Ozanlar, yazarlar alsınlar ellerine kalemlerini; ressamlar fırçalarını, heykeltraşlar keskilerini, mimarlar gönyelerini alsınlar ellerine... Müzisyenler metrenomlarını çalıştırsınlar, incelemeciler gömülsün kitaplarına...

Yarışma var, yarışma!...

Elli yıl Cumhuriyetimiz için elbet ki önemli bir yaş dönemidir...

Geleceğin kuşakları, bu mutlu yılı yaşayanları kitaplar, yapıtlar arasında da arayacaklardır...

Haydin sıvayınız kollarınızı... Yarışma var, yarışma!..

Bugünü yaşayan kuşakların biraz da tarih önünde verecekleri bir sınavdır da bu...

Bu Şiirde Yalnız Yahya'lar Konuşur.

İzzet GÖLDELİ

DAĞTEKKE - 1955

Saçlarına bakarsan
güç toparlanmış
kış
dirseklerine de
yuvalanmamış fareler
takılmamış sapanına
kaç yazın sığırcığı
doğrusu ayıplayacağım seni
. . . .

—çınarlardan sıyrıldığında
ezan
bulanık bir uykuyu kaldır üzerimden
tozlu tekelere
bakraçlara katılayım
sıvazla bileklerimi anacığım
körpe göğsüm itelesin yeli
uğrasın avurtlarıma bir iki kez

damat ibrahim'le b. c. g. aşısını
panama kanalıyla
altı kere beşin mor gölgesini
unutmam vallahi anacığım

her şey yeşile aktı
topal patikalardan
kasım masımdı
onbaşı güneş

dayanarak gölgeliklere
çakısında
bir ilk yoklama neferi
uçladı
gürgen yalnızlığın
sürmesini çekti
incecik.
ekmeğini bölsen
gecikmiş gün ortasına seken
kırgın bir ses parlar üstüste
uğultuyla sarsılan
seferberlik çamları
ve kovukların sonsuz gizi

(Arkada)

—yüklü bir bakış aşırdım bu akşam
bildik köklerine gömdüm
yaşlı kestanelerin
şişelerin
duaların
belletilmemiş imzaların yanına uzandım
sökerken genç kanımı

tekerleklerin tanrılığını
beyzade kemiklerinin yağlı tarihini
sıçırgan bacaları
bir testiye dolduramadığım
kimya ve kent formüllerini
belletemedin anacığım

bir atın kafası ve ayakları
kardı hayatımı

bir bilmece sordunuz
dağlara, çalılara, ekinlere
çakallara dair
cevabım bir ömür sürdü
bir nasır verdiniz
oğluma da yetti

parlak koşumlarına
avuç avuç yalımlar
terli anılar serptiğin
saçlarıma
balta ve mermi sızan ayaklarıma
sürterek büyüyen su

boşlanmış zaman

tütsülü akşamların
bir yazıt durgunluğuna
hüküm giymiş bakışların
sancılı beşiklerin
baş döndüren orak sallayışların
körkütük manşetlerin
partili, sıtmalı
ajansker iskemlelerin
damlarına buğday ithali
ve western tünememiş
evliya pencerelerinin
bitmez nakaratı

kolluyorum
baharsar bir edayla
dört dörtlük bir yerini

—yaşıtım bir kapıkule

üç laf parsellemiştir
medrese kuytularından
hicrî bakar gözleri
eşelense
kanatlarından vavlar dökülür
kubbealtına
cennet sigortalıdır
recepleri
karaborsadan zekâtlanır
muharremlerde
amortiye de razıdır
b. b. filimlerinden

yeter ki
mayası bozulmasın
ankaların

—yaşıtım
bir efe panayırı

kaç padişahtan beri
süzer dağdan, ovadan
sonsuz hançeri

belemeyi unutmadı anam
cüz keseleriyle
yardım makbuzlarıyla
güneşle kesilen
kerpiçle
sevdalımız sıtmayla

kıvrılırken
.yeni ellibeşlerin yoluna

. . . .

sonra akıp geçti
zamanın eşiğinden
buluğa eremiyen iktidarların eşiğinden
hak yolunun eşiğinden
kasabaların
kentlerin eşiğinden

bu şiirin de...
bütün yahya'lar

işte böyle
mendilleri bulvar kokan
sevgili arkadaşım

dost

FİKİR VE SANAT DERGİSİ
KURULUŞU : 1947
YENİ DİZİ : 101
MART 1973
CİLT : 25
SAYISI 5 LİRA

Kurucusu :
Salim ŞENGİL
Sahibi ve
Yazı İşleri sorumlusu :
N. ŞENGİL
Ayda bir çıkar
Sayfa Düzeni : Salim ŞENGİL
İdare Yeri :
Ahmet Rasim Sokak 15/5
Çankaya - Ankara
TELEFON : 17 07 00

Abonesi :
Yıllık 50 TL., Altı aylık 30 TL.

Dış ülkelere 100 TL.
Eski sayılar üst fiyatının bir katıdır. Özel sayılar tek satılmaz, bir dönem dergileriyle verilir.
İlân Şartları :
Arka kapak 2 renkli 1.500 TL.
" " 1 " 1.250 "
İç sayfalar 1 " 1.000 "
Sürekli olarak 6 sayı reklâm verenlere % 10, 12 sayıda ise % 20 indirim yapılır.
Basıldığı yer :
Doğuş Matbaası - Ankara
Telefon : 11 22 24

dogmatizm yenilmelidir II

füsun altıok

Dogmatizm birçok etkenlerin yardımıyla, ağına en zor düşürebileceği bir yapıya ve öze sahip olan sosyalist teoriye de musallat olabilmiştir. Bu onun en garipsenecek başarısıdır. Çünkü sosyalist dünya görüşünü benimseyenlerin dayandıkları düşünce sistemi diyalektik materyalizmdir. Diyalektik materyalizm ise; doğadan tarihte, insanda kısacası varlığın tüm alanlarında sürekli bir hareket, oluşma, değişme olduğunu görebilen, hiçbirşeyin ilişkilerinden ve bütünlüğünden soyutlanamayacağını, her etkenliğin temelinde etkileşmeler, hamleler, permutationlar bulunduğunu tutarlılıkla temele alan bir felsefedir. Eleştiri, tartışma, yenileşme, gelişme diyalektiğin tabiatındadır. Hem bir felsefe olan, hem bu felsefeye tutarlılıkla bağlı bir dünya görüşü veren bu öğreti, kaçınılmazcasına korumak zorunda olduğu bir iç dinamizme ve her durumda, her aşamada canlı kalan, hep gelişerek yaşayan bir öze sahiptir.

Bu teorinin, pratikteki izdüşümünün en temeldeki düsturu herşeyin insan için olduğudur. Teorinin öngördüğü, tüm öge ve etkenlerin hakkını vermeye yönelik çok boyutlu değerlendirme, pratikte mutlâka "somut durumun somut tahlili" ilkesiyle yansımalıdır. Bu zorunluluk, diyalektik materyalizmi, düşüncenin yoğun etkenliğiyle yoğurup sindirerek benimsemiş olanlara formülleri, etiketleri, dondurulmuş kalıpları, şemalar içerisine tıkılarak canlılıktan yoksun bırakılmış fikir iskeletlerini ve özetle dogmatizmin her türlüsünü yasak eder.

İnsanın yapısında taşıdığı bütün imkânları gerçekleştirebilmesini, tüm yabancılaşmalarından kurtularak bütünselleşmesini, özündeki yaratıcılığa ve insanlığın verdiği bir hak olan saygınlığa, kendini ve kendisi ile birlikte doğal ve toplumsal çevresini değiştirip yenileyerek, gerçek anlamda kavuşmasını amaç edinen bu felsefe, içerisinde bir ahlâk görüşü de taşır. Teorinin gerektirdiği ahlâk ise; sorumsuzluğu, kişiye tapmayı ve her türlü tapmayı, "tahrif"i, sığ değerlendirmeleri, insan değerlerine saygısızlığı kesinkes yadsıyan bir ahlâktır. Dogmatizm sosyalizmin teorik yapısına, uygulama biçimlerine olduğu kadar, ahlâkına da aykırıdır.

Dogmatik düşüncenin güdümüyle devrimin hiçbir türlüsüne yönelme olanağı yoktur. Mikrobu kapanlar günlük yaşamdan ekonomiye, toplumsal kurumlardan kültüre kadar el attıkları hersevi çökertirler, insanı çökertirler.

Nasıl oldu da birbirine bu kadar aykırı iki düşünce tarzı, belli dönemlerde, belli kimselerin düşünce yapılarında elele verdi? Bu işbirliğinden zararlı çıkan kim oldu? Zararlı çıkan tabiatiyle sosyalist teori oldu. Çünkü yozlaştırılan, tanınmaz hale sokulan, yobazlaştırılan oydu. Dogmatik düşüncenin olduğundan daha katı, daha ölü, daha donuk hale gelmesi olanaksızdı çünkü. Bu çakışmayı olanaklandıran ise, uygulamada ortaya çıkan ve temel düşüncenin dinamizmi ile yenilıp çözümlenmesi gerekirken belli somut koşullar altında göz yumulup hasıraltı edilmek istenen sorunlar idi. Çakışmayı hızlandıran etmen, düşüncenin kısıtlandırılması, teorinin formüller haline getirilip sloganlara dökülmesi oldu. En önemli sorunlardan birisi de, sağlıklı bir uygulamanın yapılabilmesi için bu felsefenin kitlelere anlaşılır biçimde aktarılabilmesi zorunluluğuydu. Bunun sağlanabilmesi için başvurulan fikir komprimeleri, donmuş sloganlar ezberlenip yaygınlaşarak, belki ilk iç çelişkiyi meydana getirdiler. Kısa zamanda tahammülsüzlük, gelişme ve yenileşme girişimlerine baskı ve etkili bir tek yanlı suçlama aldı yürüdü.

Dogmacılığın; hayatı, dünyayı, insanı ve içinde bulunulan koşulları yorumlamaya ve geliştirmeye en elverişli bir felsefeyi kemirmesini önlemek isteyenler, karşı çıkanlar, "hayır" diyenler hainlikle suçlandırıldılar, tehdid edildiler, tecrid edildiler. Bu eğilim dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi, bizde de cendereyi ele almakta gecikmedi. Salgının objektif ve sübjektif nedenleri vardı. Obpektif nedenler aşırı bir "işe geleni empoze etme" amacının ürünleri ise, subjektif nedenler kişi kütlelerinin öksesine tutulma, yetersizliklerin sublimasyonu, basite indirgemenin sağladığı yüzeysel rahatlık olabilirdi.

Hastalığın düşünce planında yansıyan belli başlı iki görünümü vardı : Birincisi; öğretiyi kendi içerisinde kalıplaştırmak, kısırlaştırmak, dondurmak, bazı temel kavramların akıl almaz bir dar görüşlülükle yadsımak ve bıkıp usanmadan çalınıp dinlenen dinletilen, anlamı yitirilmiş bir plak haline getirmekti. İkincisi ise; öğretinin dışındaki bütün görüşleri, felsefeleri, kültürü, sanatı, insanlığı tarih boyunca biçimlendirmiş olan değerleri iki tarafı keskin bir bıçakla kesip biçmek, ince ince kıyıp bazı kalıplara sıkıştırmak, ya da yontup şekilsizleştirerek tanınmaz hale sokmaktı. Bu: eksik okumak, tek yönlü okumak, ya da kendi söy-

leyip kendi dinlemekle beslenip temellendirilen bir tavırdı. Yapılanın bu olduğunun bilincine varanlar, düşüncesini doğmacılığın hizmetine vermemiş, teorinin yapısındaki sağlamlığa ve önerdiği erdeme inanmış olanlar bu yozlaşmaya, bu aykırı tavra başkaldırdılar. Bu akıl almaz dogmatik sapmayı kabullenemeyen birinin içtenlikle söylemiş olduğu bir sözü siyah harflerle yazıp çoğaltarak, bazı kitapların kapağına, bazı kişilerin yakasına iliştirmek istemişimdir hep. O, "Biz Ekonomi Politiği okumadan, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'yı okuduk", diye acı acı yakınmıştı.

Sosyalist düşünceye ârız olan dogmatikliğin birinci görünümü, öğretinin budanıp, kuşa çevrilmesi, dondurulup kalıba dökülmesi idi. "Herşey insan için" ilkesini ayakların altından çektiler, öğretinin tüm ögeleri çaresizce orada burada uçuşmaya başladı. Sosyalizmin bir hümanizm olduğunu istihza ile yadsıdılar. İnsan değerleri, yabancılaşma ve mutluluk kavramlarını tu-kaka ettiler. Diyalektik materyalizmin kurucusunun, hareket noktası olarak aldığı ve belli bir amaçla işleyip geliştirdiği bu kavramların değerlendirilmesini sapma olarak nitelediler. Marx'ın öğretisinin temelindeki insan motifini alaya alıp, bir felsefe görüşünü, salt ekonomik bir doktrine indirgemek için, bu kavramların en geniş biçimde ele alındığı gençlik eserlerini ve özellikle 1844 el yazmalarını, Marx'ın bilimsel sosyalizmi anlamadan önce (6) yazdığını ileri sürdüler. (1) Fransız düşünürü Henri Lefebvre, Marksimzdeki dogmatikliği inceden inceye analiz edip eleştirdiği "Marksizm ve Fransız Düşüncesi" adlı eserinde bu konuda şunları söylüyor :

"Heryere mutlak kopukluklar sokuluyordu. Marksizme ve marksizmin formasyonuna da. Marksizm kaynaklarından, menşelerinden, formasyonunun sürecinden koparılıyordu. Hegel? "Tarihin çöp tenekelerine" atılıyordu. Onunla beraber Fransız sosyalistleri, İngiliz ekonomistleri de. Hegelciliğin 19. yüzyıl başında Alman reaksiyonunun felsefesi ve Fransız ihtilâline karşı ideolojik silâh olduğu şeklindeki tanımı çok iyi biliyoruz! Şu halde bizzat marksizmin formasyonu içerisinde, Marx ve Engels'in hayatında belirli bir tarih bulmak gerekiyordu. Öyle bir tarih ki, bundan önce marksist doktrin olmasın ve bu tarihin hemen ertesi günü doktrin orada hazır bulunsun... Marksizm bir G günü ani olarak ortaya çıkıp bir tarih taşıyınca, bu tarihten önce yazılıp söylenenler, Marx tarafından da yazılmış ve söylenmiş olsa, "tarihin çöp tenekelerine" düşüyorlardı. Marx'ın gençlik eserlerinin incelenmesinin bu tutumdan ne kadar zarar gördüğü anlaşılabilir." (2)

Dogmatizmin bu birinci görünümüyle kolkola giden ikinci görünüm ise, tarihi iki kampa bölme ana temasından hareket ediyordu. İki kamp teorisi en kaba şekliyle sağcı düşünüş-solcu düşünüş ayrımıyla biçimlendiriliyordu. "Tarihin çöp tenekeleri" doldu doldu taştı. Dogmatikler tarihin bir süreç olduğuna, etkileşmelere ve yenileşmelere gözlerini sımsıkı kapadıkları gibi, diyalektik materyalizmden tarihçe önce gelen, ya da doğrudan doğruya öğretenin içerisine yerleştirilemeyen, insanlık tarihinin doruk kişilerine, doruk eserlerine açıktan açığa hakaretler savurmaktan geri durmadılar. Bu hakaretlerden kendi katı dogmatizmlerine karşı duranlar, felsefenin, sanatın, bilimin ortaya koyduğu bilgi ve değerlerin hakkını vermek isteyenler de sosyalist oldukları halde - yeterince paylarını aldılar. Homeros'dan Dostoyevski've, Aristoteles'den Hegel'e, Darwin'den Einstein'a kadar, insanlık durdukça yadsınamayacak önem ve değerdeki kişiler tarihin çöp tenekelerinde üstüste yığıldılar. İki kamp teorisi salt düşünce alanında olduğu gibi, sosyo-ekonomik genetik yapılarak düşünce ve kültür alanında bunun yansıtılmasıyla da hükmünü sürdürmeye devam etti. Bunun sonucunda, bir anlam verilmesi son derece güç olan burjuva ilmi-proleter ilmi, burjuva sanatı - proleter sanatı gibi ayrımlar sonuna kadar her yere uygulandı.

Burjuva ilmi içerisinde Einstein, relativite teorisi, atom fiziği, nükleer fizik, quanta torisi vardır örneğin! Küçük burjuvanın dramlarını, insanın irinli iç derinliklerini anlattığı ileri sürülerek yadsınan sanatçıları bir düşünürsek, 1920'lerden önce dünyada sanat yapılmadığına gülmek mi, ağlamak mı gerekir? Birkaç yıl önce önemli bir fıkra yazarı Dostoyevski için aşağı yukarı şunları yazmıştı : "Derinlik, derinlik! Ama nedir bu derinlik, bir yığın irinli pislik. Dostoyevski' den başka ne kalmıştır? Aldatılanlardan, vefasız nişanlılardan... bahsedilir hep burjuva sanatında. Oysa sosyalizm kurulunca vefasız nişanlı olmayacaktır. Herkesin ekonomik seviyesi eşit olunca, kimse nişanlısına vefasızlık edip, durumu daha iyi olana gidemeyecektir." Bir söz eklemeyi gereksiz buluyorum, ekleyemeyeceğim!

İki kamp teorisinin, düşünce tarihini kavrayıp yansıtış biçimi de çok ilginçtir. Dogmatiklerin önünde iki alternatif vardır ; Ya belli bir düşünürü çekiştire çekiştire esnetip uzatarak materyalist gibi göstermek, ya tam aksine onu yerin dibine sokmak. Materyalizm ve idealizm heryerde geçerli iki şablon oluyordu. Bunların dışında bir felsefe, bir düşünce, bir problem olamazdı. Bunların çeşitlenmelerinin, nüanslarının, ortaya koydukları bilgilerin değerinin ne olduğu ise söz konusu edilmeye değmezdi. Lefebvre Fransız sosyalist - dogmatizminde bu dar kafalılığın nasıl yansıdığını çok açık anlatıyor :

"İki kamp teorisi felsefede ve felsefe tarihinde katılaşma eğilimindeki bir temanın, materyalizm ile idealizm arasındaki zıtlık temasının yeniden ele alınmasına vardı. Geçmişteki ve za-

---

(1) **1844 El Yazmaları** - Karl Marx, Çev. Murat Belge Payel Yayınevi, İstanbul, 1969 - Arka kapak

(2) **Marksizm ve Fransız Düşüncesi** - Henri Lefebvre, Çev. Süha Çilingiroğlu Kovan Yayınları, İzmir, 1966 S. 24 - 25

manımızdaki her düşünüre ve her fikre materyalist ve idealist etiketi konulabileceği, hatta konulması gerektiği üzerinde fikir birliğine varıldı. Sert sınıflandırma bütün tarihe yayılıyordu. Örneğin marksist tarihçinin felsefedeki görevi, Deccartes'ın bir materyalist olduğunu göstermekti. Ya da meseleyi ters çevirerek, fakat bütünüyle muhafaza ederek, niçin Descartes'ın materyalizme ulaşamadığını, fakat idealist bataklıkta çamura bulandığını göstermekti." (3)

Peki biz geri kalır mıyız? Düşünen, değerlendiren, yorumlayan ve felsefeyle biraz olsun ilgilenmişliği olan herkesi dehşete düşürecek, tipik bir dogmatiklik örneğidir "Sağcı Düşünüşün Kritik Tarihi" (4). Bu kitaba göre mesele son derece basittir. Eşitlikçi olan düşünceler soldur, eşitsizlikçiler sağ! Etiketleri yapıştırırken şişeleri karıştırmanın da pek önemi yok. İşte size "sağcı" düşünürler listesinden seçmeler: Homeros, Heraklitos, Sokrates, Platon, Aristoteles, Dante, Hobbes, Hegel, Schopenhauer, Darwin, Comte, Spencer, Nietzche (ayrıca kitaba kapak olmuştur!), Freud, Bergson, Fichte, Wagner (?), Spengler, Lincoln... daha kimler kimler... Çöp tenekelerinde yer kalmadığı gibi felsefe ve kültür tarihinde de kimse kalmıyor böylece. Sonra incelemenin sonunda şemalar geliyor. Keskin bıçak insafsız! İki sütuna ayrılmış sosyalist düşünce ile sağcı düşünce. Bu, ne zaman dogmatizmden, şematizmden söz edilirse ibretle tekrarlanmaya değer eşsiz bir örnek. Gelişigüzel seçiyorum :

"Sosyalist düşünce	Sağcı düşünüş
Monist ya da düalist materyalist	Monist ya da düalist idealist
Endüksiyoncu	Dedüksiyoncu-analojici
Kozaliteci	Finaliteci
Determinist	Endeterminist
Bilimsel	Bilimsel değil
Mekanizmacı	Organizmacı
Optimist	Pesimist
Rasyonalist	İrrasyonalist
Realist	Fatalist
Dogmatik değil	Dogmatik vs. vs."

Şimdi sağ taraftaki niteliklerle adı geçen kişileri etkileyelim, nerede sosyalist görürsek sol taraftaki etiketleri de üstüste onun üzerine yapıştıralım. Ortaya tarihin yazmadığı, yazamayacağı hilkat garibelerinin çıktığını göreceğiz.

Birçok ülkede bu hastalığın önlenmesi için mücadele edenler var. Teoriyi yeniden inceleyerek, sorunlar üzerinde düşünerek, yeni çözümlere, yeni sentezlere vararak ve katı bölümlemelere, sınıflandırmalara, daraltmalara, etiketlemelere hep "hayır" diyerek yapılıyor. Bu savaş tartışmanın eleştirinin, belli bazı konulara eğilmenin zorlaştırıldığı dönemler, dogmatizmin kök salması için bulunmaz ortamlardır. Bu yüzden daha dikkatli, çok dikkatli olmalıyız. Düşünenlerin dogmatik olmaya hakları yoktur. Sosyalistlerin ise hiç hakları yoktur. Eleştiriyi temele almak, her ürüne kendimiz eğilip bakmak, tarihin ve düşüncenin bütünlüğünü gözden kaçırmamak, bir fetva vermeden önce bilmek, adamakıllı bilmek zorundayız.

Son sözü, kendi adıma bu konudaki en derinlemesine eleştiriyi ve en silkeleyici uyarıyı yapmış olan Lefebvre'e bırakıyorum yeniden :

"Dogmatikler kendi oportünizmlerini örtmek için, hoşlarına gitmeyen kimselere oportünist etiketini yapıştırırlar. İçlemi ve yönüyle tenkidim bir sol tenkiddir. Bunu söylüyorum, bunda ısrar ediyorum... Özellikle yeter derecedeki budalalık ve sathîliğe karşı mücadele etmeye çalışıyorum." (5)

(3) A.g.e. S. 23

(4) Sağcı Düşünüşün Kritik Tarihi, Adnan Şenel - Doğan Yayınevi Ankara, 1968

(5) Marksizm ve Fransız Düşüncesi S. 8

ORHAN KEMAL ROMAN ARMAĞANI'NA KATILAN ROMANLAR BELLİ OLDU

Her yıl bir önceki yıl yayınlanan romanlara verilen "ORHAN KEMAL ROMAN ARMAĞANI" na katılan romanlar belli olmuştur.

Çetin Altan 'Büyük Gözaltı' (Bilgi Yayınevi), Yusuf Ziya Bahadınlı 'Güllüceyi Sel Aldı' (Hür Yayınevi), Kemal Bilbaşar 'Başka Olur Ağaların Düğünü' (Cem Yayınevi), Talip Apaydın 'Yoz Davar' (Cem Yayınevi), Burhan Günel 'Ökse' (Remzi Kitabevi).

Armağan yeni seçici kurulu şu kişilerden oluşmuştur. Vedat Günyol, Cevdet Kudret, Rauf Mutluay, Fethi Naci, Fikret Otyam, Mehmet Doğan, Nurer Uğurlu, Hilmi Yavuz, Konur Ertop.

Armağan sonucu Orhan Kemal'in ölüm yıldönümü olan 2 Haziran 1973 günü açıklanacaktır.

Stanislaw Jerzy Lec

TARANMAMIŞ DÜŞÜNCELER

Semiramis AYDINLIK

Yalınayak gezmek, yalnızca kundurası olanlara yakışır.
Nüfus artışı, bir insanda birçok insan yaşamasına sebep oldu.
Bana açıklamaya kalkışmasalardı, birçok şeyleri anlamıştım şimdiyedek!
Gerçek düşmanın seni aslâ terketmez.
Yemek istediğini aç bırakma!
Yamyam, çatal bıçak kullanmakla uygar mı olur?
İnsanoğlu ağzını kapatırsa daha serbest soluk alır.
Toplum, kocaman ortak bir ağızla bağırır, tek tek küçük ağızlarla yer.

Eyüboğlu'nun ölümü üzerine

fakir baykurt / tuncer tuğcu

Düşünce ve sanat dünyamızın göğünden 13 Ocak 1973 günü Sabahattin Eyuboğlu da kayıp gitti. Hem de bol ışıklı, pırıl pırıl bir yıldız gibi...

Ölümü akşamüstü İstanbuldaki dostları arasında yayıldı. Akşam da radyo ve televizyon, gönüllü gönülsüz, adetâ yasak sayar gibi, olayı bültenlerine aldı, yurttaşlara duyurdu. Önü bayramdı. Kurban Bayramı günü gömüldü. İşitebilen, yetişebilen bütün sevenleri toplanmıştı. Örttüler üstünü.

Günler geçti hâlâ anılıyor Eyuboğlu. Yazılar yazıldı, yazılıyor, daha da yazılacak hakkında. Ben sadece iki üç gazetede çıkanları kestim, doldu dosyam. Dergiler de özel sayılar yapacak, yapıyor. Dünyadan bu kadar çok ilgi, sevgi ve saygıyla uğurlanmış insan azdır sanıyorum. Bunu söylerken ölülerimizi biribirleriyle ölçmek değil kastım. Eyuboğlu hakkettiğini bulmuştur dostlarından. Hattâ bir bunalımlı dönemin ortasında öldüğü için, bir acıyı tıpkı kendisi gibi yaşayan dostları, mezarına çiçek götürüp başucunda en güzel söz çiçeklemeleri söyleyerek, bir bakıma, ortak acıların, da deyimlemişler, Eyuboğlu'nun ölümünü biraz daha anlamlandırmışlardır.

Çıkan yazıların büyük bölümü, çok ivedilikle yazıldıkları halde, bir "saygı" kitabının en güzel parçaları olacaklardır. Yayın olanaklarının yakınında bulunan dostları bu konuyu her halde düşüneceklerdir sanıyorum.

Bence Sabahattin Eyuboğlu'nu anlayabilmek ve anlatabilmek için bıraktığı emekleri bilmek gereklidir. Kendisi bunların sayılmasını istemezdi eminim. Ama biz ona borcumuzun hiç değilse bir taksidini ödemek için bunu yapmalıyız.

Eyuboğlu önce bilinçli ve gönüllü bir çevirmendi. Yeryüzünde insancıl ve özgür düşünceyi besleyen temel kaynakları iyi tanımış ve anlamıştı. Derin çabalar gösterip ilerlettiği yabancı dillerle bu kaynakları Türk okullarına aktarmayı ciddi görev saydı. Devlet, Oblomov, Cadı Kazanı, Ölü Canlar, Lâ Fontaigne, Hayyam, Moby Dick, Ütopya... gibi başyapıtlardan oluşan 59 kitap. Şiir, roman, deneme, oyun... Bazısını tek başına, bazısını Erhat, Günyol, Anday, Güney, Cimcoz, Urgan, Tuncel, Yetkin gibi arkadaşlarıyla birlikte... Bunlardaki çeşitlilik, ve Eyuboğlu'nun dilindeki konuşur gibilikten gelme canlılık kapar alır okuyanları. Ucundan bir karşılaştırma yapanlar bile görürler ki bir tıpa tıp'lık yoktur bu çevirilerde. O sözcükleri değil, anlamı çeviriyordu. Gelmiş geçmiş yazarları seçip Türkçe konuşturuyordu. Bunun ne kadar uyandırıcı bir kültür çalışması olduğunu ilerde daha iyi anlayacağız.

Fakat onun çeviri, alanında ki asıl hizmeti, Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı yıllarında girişilen imeceye arkadaşlarıyla birlikte canla başla katılması. bütün gücünü vererek bu çalışmaların başarıya ulaşmasına destek olmasıdır. Tek başına kendisi onca işi yapamazdı elbet. Zaten tek çalışma huyu yoktu. Ama onun varlığıyladır ki Yücel döneminin çalışmaları, pek çok başka çalışmalarda görüldüğü gibi, birkaç kilometre gittikten sonra hemen kesilmemiştir. Klâsiklerin, Cumhuriyet döneminin nasıl yüce bir kültür hizmeti olduğunu 50'nci Yıl sergileri açılınca kıyaslamalı olarak görecekmiyiz bakalım?

On kadar da telif'i var. Bunlar inceleme ve deneme. Yerli ve yabancı dergilerde kalmış yazıları da sanırım birkaç kitap dolduracaktır. Sadece batı kültürünü değil, doğu kültürünü, gelmiş geçmiş Anadolu insanlarının bıraktığı mirasları iyi özümlemiş, "dığından, düğünden", "dır dır dır" gibi gramer yalınkatlığına düşmeden, zaman zaman devrik, zaman zaman basit, bağlı ve sıra cümlelerle, halkın bereketli göğüslerinden emilmiş bir Türkçeyle yazmıştır bu yazıları, özellikle denemelerini.. Düşünce ve sanat dünyamızın eğitim, demokrasi, sevgi, dostluk, devrim gibi konularındaki düşüncelerini az erişilir bir açıklıkla söylemiştir.

Bazısını tek başına, bazısını Albek, Şakir Eczacıbaşı ve İbşiroğlu gibi arkadaşlarıyla yaptığı on bir tane de belgesel film.. Bunları Teknik Üniversite öğretim üyeliği günlerinde, fakültenin dar olanaklarına ve yazışmacılık ağlarına takılıp kalmadan, bazan eski bir ciple, bazan uyduruk bir kamerayla, kıtın kıtı makaralarla, İstanbul'dan kalkıp tâ Nemrut dağına, Van'a kadar giderek yapmıştır. İki de uluslararası ödül getirmiştir yurda. Yaptığı filmleri görenler, eğitimde ve sinamada yurdumuza nasıl bakmak gerek, halkımızın huzuruna nasıl çıkmak gerektiğini anlayacaklardır.

Bir öğretici ve eğitimci olarak da hizmetleri büyüktür. Yetiştirdiği insanlar onun öğretmenliğini yücelte yücelte bitiremezler. Bence o "öğretmen" sözünü tam olarak hak etmiş az insandan biridir. Bildiğini, yaşadığını, incelediğini öğretirdi. Notla, sınıf geçme ya da kalma

gibi köhne silâhlarla korkutmazdı öğrencilerini. Öğrencileri en zor dersleri bir oyun, bir türkü gibi öğrenirlerdi ondan. Bu türlü öğretmenliğin en iyi örneklerini Hasanoğlan'da verdi galiba.

Bundan başka halkımızın eğitimi konusunda çabaları, Yücel'e, Tonguç'a destek olan çalışmaları da her zaman anılacaktır. Tâ 1948'de yazdığı "Okuryazarlar ve Köy Enstitüleri" yazısı, sonra her 17 Nisan'da hic ihmal etmeden yazdıkları, bu ülkünün en içten savunmalarıdır.

Sabahattin Eyuboğlu, günlük yaşamı, gezmesi, çalışması ile de örnektir. Doğayı ve çevreyi tanımanın, eski ve yeni değerleri inceleyerek sevmenin az raslanır bir ustasıydı. Mavi gezileriyle kıyılara, ciplerle arabalarla Anadolu içerlerine pek çok insan götürmüş, onları biribirleriyle kaynaştırmış, yurdu ve halkı tanımalarına yardımcı olmuştur. Halkla bütünleşmenin en güzel örneklerini vermiş, göstermiştir.

Böyle biriydi işte henüz 63 yaşında iken ölen. Altmış üç yaş böyle biri için çok mu? Bunca verimli hale gelmişken çekip gitmesi gerçek bir kayıptır. Erken ölümler düşünce ve sanat dünyamızın değerleri için bir kural oldu nerdeyse. Nezihe Meriç' in dediği gibi bu ölüm kimin kapısını çalacağını gerçekten bilmiyor!

Bir kurulup hemen kaldırılan Kültür Bakanlığı, 75'ini dolduran ünlülere birer nişan veriyordu hani. Eyuboğlu Köy Enstitüleri kırımıyla Hasanoğlan'dan ve Ankara'dan kopmak zorunda kaldı. Yaşadığı sürece görevlilerin gözünde bir zanlı kişi'ydi o. 27 mayıs'tan sonra bile üniversiteden ayıklanacaklar arasına alınmıştı. Daha neler neler: Mahkeme koridorları, Savcılık kapıları, Babeuf'ün Devrim Yazıları'nı çevirmekten dolayı, pek çok başka kitaptan çevirmenlerle birlikte Ağır Cezalardan yargılanmalar... Sonra bir dönem daha: Tutuklandı, aylarca tutukevinde kaldı, işinden uğraşından ayrıldı.. Gene iyi yaşamıştır Eyuboğlu, iyi dayanmıştır.

Sanata, düşünceye saygı; insanı, devleti ve hükümetleri yücelten erdemlerden biridir. Üstelik bunca hizmet etmiş örnek bir insana saygı... Bunu ölümünden önce ve sonra sevenleri yaptılar ama, bilmiyorum yukardan bir tutam çiçek geldi mi cenazesine? Ve 75'ine ulaşamadığı kulakları çınlasın Halmancık da şimdi nişan verecek durumda bulunmadığına göre, ülkemizde eği timcilerin, düşünce ve sanat adamlarının çilesini en iyi simgeleyen bir biçimde gömüldü Eyuboğlu. Ne diyelim, toprağı bol olsun şimdilik.

Fakir BAYKURT

Ölülerin ardından konuşmamak halkımızın geyleneksel bir tutumudur. Ama bu tutum bazı kesimlerde, genellikle aydınlar arasında değişik bir içerik kazanıyor. Özellikle Sabahattin Eyüboğlu gibi öldükten sonra bile yayın alanında etkisini südrürebilen kimseler için, bu tutum anlaşılması güc yeni bir niteliğe bürünüyor. Ölenin yetersizlikleri, yaşadığı sürece başlattığı ya da katkıda bulunduğu yozlaştırıcı etkiler, hangi sınıfın moralini ve dünya görüşünü savunduğu hemen unutulup diğer yanları alabildiğine abartılıyor. Sabahattin Eyüboğlu için ölümünden sonra yazılanlara bir göz atacak olursak Eyüboğlunun bir dahi olarak tanıtılmağa çalışıldığını göreceğiz. Bu sayın yazarlara göre Eyüboğlu büyük filizofdu, büyük bir sanatçıydı ve bilge bir kişiydi. Evet Eyüboğlu Türkçeyi çok iyi kullanan bir çevirmen ve iyi bir aydındı. Ama büyük bir filozof ve büyük bir sanatçı değildi.

Lüks apartıman katlarında Paris dönüşü beraberlerinde getirdikleri Nazım Hikmet'in plâklarını dinliyerek iç geçirmeyle solculuğu karıstıran aydınlar Sabahattin Eyüboğlu'nu bir de fazladan büyük halk adamı yaptılar. Bu konuda Sabahattin Eyüboğlu ve gurubunun her yıl yaptığı Mavi Yolculuk'u düşünüyorum. Neydi bu mavi yolculuk? Aydın burjuvazinin kaymak tabakasının düzenlediği kurallarını saptadığı oldukça ilginç bir geziydi. Gezi Anadolu'nun en gelişmiş ve güzel bölgesinde her yıl tekrarlanıyordu. Güzelim Ege kıyılarında pekaz kimseye nasib olan böylesine bir "tatlı hayatın" sefasını süren bu aydınlar yalnızca gezmiş olmuyor aynı zamanda Eyüboğlu tarafından eğitiiyorlardı. Bu eğitimin niteliğini gene aynı guruptan bir sayın yazarın bir yazısından öğrendim. Yolculuk sırasında fırıldakla dialektik arasında bağ kuruluyor ve geziye katılanlar Eyüboğlu'nun elindeki fırıldaktan Materyalist Dialektiği öğreniyorlarmış. İki bin beş yüz yıl önceki İyon ve Aka uygarlığına ve o zamanların Anadolu' suna, halkına tutukun, yaşayan anadolu halkından kopuk, yabancılaşmış bu aydınlar topluluğunun yaptığı Mavi Yolculuk bana hep Onasis'in Ak Deniz turlarını anımsatmıştır.

Sabahattin Eyüboğlu'nun tutuklandıktan sonra mahkemedeki savunusu da bilgeliği ve kişiliği açısından çok önemlidir. Sayın Eyüboğlu, bu savunusunda kısaca sunu diyordu, "Ben ne marksistim ne de faşist. Ben bir hümanisttim. Bir hümanist olduğum için savcının iddianamesindeki eylemlerde bulunamam." Ne demektir bu? Hiç bir sosya-ekonomik temellere dayanmayan böylesine garip bir hümanizmi 20. yy. da geri kalmıs bir ülkede kim veya kimler savunabilir? Halkımızın yakın geleceği konusunda kararların verileceği bu önemli günlerde Sabahattin Eyüboğlu bu ünlü savunusu! ile hangi sınıfın ekmeğine yağ sürmüştür?

Biliyorum, bir ölünün özellikle Sabahattin Eyüboğlu gibi yaptığı çevirilerle önemli katkılarda bulunmuş bir yazarın ardından böylesine bir yazı yazmayı bazı kimseler en hafifinden densizlik olarak göreceklerdir. Ama, ülkemizin içinde bulunduğu olağan üstü koşullar bir bizans kaypaklığına yer bırakmıyacak kadar önemlidir. Ve bu önemli günlerde ne bağışlamaya ve ne de hoş görmeye hakkımız vardır.

Tuncer TUĞCU

«uzun sürmüş bir günün akşamı» üstüne

bilgin adalı

kuyucuya soru sormuyor, sordurmuyorsa; okuyucunun, içinde yaşadığı kalıpları zorlamıyorsa, bulunduğu yerden öteye geçmesine az ya da çok etkili olamıyorsa, bir sanat yapıtının ne gibi bir değeri olabilir? Çevresindeki dünyaya çağına uygun bir bakış açısıyle göz gezdirmiyor, insan özünü oluşturan sorunları deşerek okuyucusunu bu sorunlara yanıt aramaya, yapıtını oluşturan sözcüklerin arasındaki yanıtları ayıklayıp kendince bir sonuca varmaya yöneltmiyorsa, sanatçının ne gibi bir önemi olabilir? Bu açılardan bakıldığında zorlayıcı olduğunu okuyucuyu kendini aşmaya yöneltiğini sandığım bir yapıtı, Bilge Karasu'nun **Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı**'nı (1) inceleyip anlamaya, yorumlamaya çalışacağım. Böylelikle, öykülerinde nedenselci olmayan, belli bir çizgiyi izlemeden, bir mozayik çalışması yaparcasına, çağırışımlar yoluyla zaman içinde sürekli sıçramalar yapan Karasu'nun bu yapıtını okumuş olanlara belki de düşündüklerinden ayrı, ancak doğruya yakın yorumlardan birini sunmuş olacağımı sanıyorum.

Sıkı sıkıya ilintili, birbirini bütünler üç öyküden oluşmakta kitap. İlk iki öykü ayrıca bir zaman diliminin başını ve sonunu alarak zaman açısından da bağlanıp birbirini bütünlemekte. Öykülerde bireyin tragedyası, bu tragedyadan yola çıkarak bireyin kendi kendisiyle olan hesaplaşması yansıtılırken, tarihsel bir derinlik içinde de, belki bir kısır döngüyü belirginleştirmek için, yaşayan toplumun - çağdaş anlamına değil de diri anlamına kullanıyorum yaşayan toplum terimini - insanın toplu yaşamaya geçişiyle başlayan ve sürüp giden bir sorunu; yönetilenle yönetenin çatışması işleniyor. Bireyin tragedyasıyle toplumsal yaşama biçiminin doğurduğu bu çatışmanın iç içeliği, öykülerin, giderek yapıtın bütününün - insan doğası gibi - anlaşılması, yorumlanması güç bir niteliğe bürünmesine yol açıyor. İnsan öykülerin temelini oluştururken, insana bağlı olarak bir takım sorunlar deşiliyor. Yanıtlanması güç olan sorular çıkıyor okuyucunun karşısına böylelikle de. Öykü kişileri kendi sorularına karşılık bulabiliyorlar mı? Buna kesin olarak "evet" demek güç. Ancak, sorular, sorunlar öyle sergileniyor ki, okuyucu ister istemez kendi kendisine bir takım sorular yöneltiyor, bu soruları yanıtlayabilmek için zorluyor kendini. Bu, okuyucunun dünyaya başka bir gözle bakmasına yol açıyor. İlk iki öyküde yöneticinin baskısından yola çıkılarak deşilen bireyin sorunları karşısında kendisiyle hesaplaşmaya zorlanan okuyucu, üçüncü öyküde, bireyin sorunları açısından değilse bile, toplumsal çatışma açısından kendince bir çözüme yaklaşabiliyor.

Yukarıdaki paragraf, yapıta çok genel anlamda bir giriş olma amacını taşıyor. Bundan sonra, yukarıda kabaca özetlediklerimi açmaya, ayrıntılı olarak incelemeye çalışacağım. Bunun için de genellikle ilk iki öyküyü olaylarındaki iç içelik yüzünden bir bütün, üçüncü öyküyü ise bütünler olarak alacağım. Böylelikle yapıtı anlamanın daha kolay olabileceğini sanıyorum...

"Ada" ve "Tepe" öykülerinde (ilk iki öykü) Bizans'ta, eski bir alışkanlığın; geleneksel bir tapınma biçiminin yasaklanarak yerine yeni bir tapınma biçiminin getirilmek istenişi, egemen olan yöneticinin yasağa uymayanlara karşı uyguladığı baskı bir çıkış noktası olur. Bu çıkış noktasından, inançla baskının çatışmasından giderek, insanın çağlar boyunca sürekli olarak yüz yüze geldiği seçme yapma sorunu, kendi kendisiyle hesaplaşması anlatılır. Bireyin kendine ve çevresindekilere karşı sorumluluğu, bu sorumluluğun yanlışları ve doğruları alabildiğine deşilir. Birey -bireyler- anlatılan olayın, baskının başlangıcına değin alıştığı gibi yaşamaktadır. Alıştıklarını irdelemek, onların ötesinde bir seçme yapmaya yönelmek gibi bir durumla karşılaşmamıştır. Kendi kendisiyle hesaplaşmak zorunda kalmamıştır. Doğru bildiklerini, inandıklarını, irdeleme gereğini duymadan uygulaya gelmiştir. Ancak günün birinde, yıllardır alışa geldiği uygulamayı değiştirmesi buyurulur. Birey bir seçme yapmak zorunda kalır. Ya buyrultuya, baskıya boyun eğip kendisinden isteneni kendisine karşın yapacaktır, ya da direnecek, bu yolda acı çekip ölecektir.

Karşımıza çıkan ilk kişi, Andronikos, inancını değilse bile, inancı bütünleyen uygulamayı değiştirerek yıllarca yalan söylemiş, yalan yaşamış olmak istemiyor. Bu durumda, direnip acı çekmesi, belki de ölmesi gerekmektedir. Direnmeyi göze alamıyor Andronikos, acı çekmekten, öldürülmekten korkuyor. Andronikos'un tragedyası burada başlıyor işte. Yıllardır kendisine başkalarını paylama, cezalandırma, doğruyu ya da yanlışı gösterme, öğütleme yetkisi verdiğini sandığı inancının, uğrunda acı çekmeye katlanamayacağı denli zayıf olduğunun; geçmiş yıllar boyunca tam inanmadan inanır gibi davranm' yalan söylemiş, yalan yaşamış olduğunun bilin-

(1) Bilge Karasu, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Bilgi Yayınevi, Ankara.

cine varıyor. Buyrultuya boyun eğip inancın yeni uygulamasına göre davranmak, yalan söylemeyi, yalan yaşamayı bilerek sürdürmek olacaktır. Acı çekmekten korkuyor Andronikos. Yalan olduğunu bile bile eskisi gibi davranmak ya da yeni bir yalana başlamak istemiyor. Bulabildiği tek çözüm yolu, kendini de başkalarını da aldatmak zorunda kalmayacağı bir yere kaçmaktır. (s. 46 - 49)

Kaçmak bir çözüm yolu değildir oysa. Başkalarının olmadığı yerde, **kendisi** vardır. **Kapanmamış** bir hesap vardır. Andronikos kendini kendine karşı belirlemek zorundadır. Bilinçsiz bir koşullandırmanın biçimlendirdiği inancını şimdi tartmak zorundadır. Düşünüp bulmak, bilmek, kendini aşmak zorundadır. Düşünmek, kaçmazdan önce hiç yapmadığı bir iştir Andronikos'un. Şimdi düşünerek kendini belirlemek, "aklının sınırlarını" açınsayıp saptayarak" bu sınırların ötesine" geçmek zorundadır. (s. 63)

Andronikos'un kaçışla başlayan tragedyası, dönüşle noktalanıyor. "Ant içmemeğe geldim." diyor Andronikos. (s. 108) Kaçmanın, adaya kapanıp orada tek başına bir şeyler yapmanın kendisini bir adım öteye götürmeyeceğini görmüş, gelip aşılmaz bir duvara dayandığını anlamıştır. Kaçmakla, buyrultuya karşı gelmiştir. Başkaldırışının bir anlam kazanabilmesi, Andronikos'un duvarı aşabilmesi için kaçmayı sürdürmesi, yani geri dönüp "kimsede en ufak bir ikircik bırakmayacak biçimde" kaçtığını, neden kaçtığını açıklaması, herkese duyurup başına geleceklere katlanması gerekmektedir. Buyrultuya ilk baş kaldıran, egemen gücün elinin altından kaçmayı ilk deneyen kişidir Andronikos. Yaptığının anlamlı olması için geri dönmesi gerektiğine inanmıştır. (S. 117) Ölmesi gerektiğine inanmıştır. (S. 134) Dingindir artık çünkü kendisiyle olan hesabını kapamıştır. Seçen, seçmesi uğruna acı çekebilen bir insandır.

Andronikos cezalandırılır. Hiç durmadan, bir an bile susmadan konuşacaktır. Sekiz gün sürekli olarak konuşur ve ölür. Ancak onun tragedyasının noktalandığı yerde, geride kalanların tragedyası başlar. Kaçan ilk keşiştir Andronikos. Öncüdür. Kaçışıyle bir kahramandır belki. Ölmeyi seçtiği için ise belki kahraman olma niteliğini yitirmektedir. Ancak, onun kendi kendisiyle hesaplaşması bitmiştir. Oysa onun gösterdiği örnek karşısında, geride kalanların sorumluluğu daha da büyümüştür.

İkinci kişi, İoakim, Andronikos'un cezalandırılışını izlemek zorunda bırakılmıştır. Paylaşmıştır cezayı. Andronikos'un tek başına yaşadığı tragedyanın daha büyüğünü İoakim yaşayacaktır bundan sonra. Üstelik Andronikos'unkini de yüklenerek. Çünkü Andronikos kendi seçtiği bir sonuca ulaşırken, onun sekiz gün boyunca durmadan konuşup içini boşaltarak yaklaştığı ölümüne salt dinleyerek, ölüme yaklaşmadan katılan İoakim, belki de cezaların en ağırına çarptırılmış oluyordu. (S. 144) Andronikos'un hesabını kapadığı yerde tragedyası başlayan İoakim, ne yapmak gerektiğini bulmak ve yapmak zorundadır. Andronikos'un kaçışı başkalarına da örnek olmuştu. "Bir ülkü, bir direnme, bir kahramanlık yolu oluyordu" kaçmak. (S. 139) Ancak, Andronikos'un kendi namusu için kaçtığını, gene onun için döndüğünü biliyor, ötekilerinse böyle bir amaçlarının olmadığının ayrımına varıyor İoakim. (S. 140) Kaçıp bir vadiye gizlenmenin direnmeyle, eski inancı devlete kabul ettirmeyle ilgisi olamayacağını görüyor. Vadiden gelip başkalarını oraya çağıran, oradaki yaşayışı anlatan keşişlere yanıt alamadığı sorular soruyor; oraya sığınmış, üreyip çoğalma olanağından yoksun, dışarıyla ilişkileri kopuk topluluğun inançlarını da birlikte götürerek tükeneceği, devletin bunu bildiği için onlara ilişmediği gerçeğini kavrıyor. (S. 142 - 143) Kaçmanın, Andronikos'un ölümü gibi anlamlı olabilmesi için başka bir yol seçmek, duvarı aşmaya çalışmak gereklidir. Bunun için de Roma başpapazına sığınıyor İoakim, eski inancı sürdürüp yayabileceği, yok olmasını önleyebileceği bir tapınak kuruyor.

İoakim, yıllarca sonra ağır ağır bir tepeye tırmanıp kendi kendisiyle hesaplaşırken, bunun, efendisini kendi istemiyle değiştiren bir kölenin köleliğini sürdürüşü olduğunu görecek (s. 153); kaçmanın hiç bir türlüsünün bir çözüm getirmeyeceğini, getirmediğini, yapmamaya zorlandığı bir şeyi yapmaktan korktuğu, kaçındığı için bütün bir ömür boyunca bunun acısını çekerek sonunda hiç bir şey yapmadan, yapamadan, boşuna yaşayarak ölmeğe eş olduğunu öğrenecektir. (S. 121 - 125, 145 - 146, 158 - 159) "Kurtarmak istediği şeyi kurtarmak için ne gerekiyorsa yaptığını sanan kişinin, ömrünün sonunda o şeyi boğmakta en büyük payı kendi eliyle getirmiş olduğunu" anlayacaktır. (S. 129)

İoakim'i kendiyle hesaplaşmaya iten aldığı bir haberdir. Eski tapınma biçimi serbest bırakılmıştır yeniden. Çabası gereksiz kılınmıştır, boşuna geçmiş yaşaması. (S. 154) Gerçekten boşuna mı geçmiştir? İoakim bir kahraman mıdır yoksa? Andronikos mudur kahraman olan? Kahramanlık kavramı sık sık deşilir, araştırılır. "Kahramanlığın kocaman, uçsuz bucaksız gereksizliğini, boşluğunu göstere göstere kahramanlaşıp" ölmüştür Andronikos. (S. 130) Onun ölümüne tanık olduktan sonra İoakim'in hasta bir tilki yavrusunu, o çok sevdiği hayvanı suda boğup öldürmesi, sırtındaki yükü daha da ağırlaştıran bir olgudur. Kendisini yapan, kahraman olmasını önleyen şeydir. (S. 136 - 137) Ya kahramanlık nedir? Köleliğin başka bir biçimi değil midir o da? (S. 149 - 152) Yaptıklarından ötürü İoakim'e kahraman denmektedir. (S. 156) oysa tilkiciği öldürmekle kendine saygı duyma olanağını, kahraman olabilme olanağını yitirmiştir o, çünkü **öldürmenin haklı görülebileceği bir tek durumun bile olamayacağını** bilmektedir. (S. 135)

Yaptıklarının yanlışlığını görebilmektedir İoakim bunca yıl sonra, kargışlanacağını bilmek-

tedir. (S. 136) Resimsiz tapınma biçiminin yok ettiği bir şey yoktur gerçekte. Dünya değişmemektedir. Resimlerin yeniden serbest bırakılması da bir şeyi değiştirmemektedir. (S. 154 - 155) Baskıya son vermeyi seçen, baskıyı başlatan yöneticinin kendisi olmuştur gene. İki seçmeyi de yönetilenin istemi olmaksızın kendi dileğince yaptığına göre yönetici, çıban olduğu yerde durmaktadır. İoakim yeniktir yani. Seçebileceği tek yol vardır artık onun : En baştan beri kaçınılmaz olanı, kendisine sığınma hakkı tanıyan Papa'nın daha ilk günden beri bildiği şeyi (s. 128 - 129) yapmak, kendi elleriyle kurduğu bu kiliseyi Papa'ya bağlamak. Zorlama olmaksızın. Kölelikten kaçma adına yıllarca önce seçmiş olduğu bir başka köleliği açıkça kabullenmek. Kabullendiğini herkese duyurmak. Çevresindeki keşişlere -sonuç değişmeyeceğine göre- isterlerse burada kalıp Papa'ya bağlanabileceklerini, isterlerse artık dönmelerinde bir sakınca olmayan Bizans başkentine gidebileceklerini söylemek...

"Ada" arayışın öyküsüdür. Koşulların zorladığı ilk eylem olan kaçıştan sonra, kendini arar Andronikos. Ne yapması gerektiğini araştırır, bir çözüme ulaşmaya, suyu bulmaya çalışır. Öyle sanıyorum ki Andronikos'un tragedyasında su tek umut oluyor. Ancak, suyu bulmas ıbile kurtaramıyor onu. Belki de tersine, açmazını yoğunlaştırıyor. Andronikos'un kendi açmazıyle uğraştığı sırada, uzaktan yükselen dumanla, ayrı kalıp sürüye katılmaya zorlanan leyleklerle, topluma yönelik baskı simgeleniyor, vurgulanıyor. Sürüye katılacaktır Andronikos, ama nasıl? Aranan, bu sorunun yanıtıdır. Andronikos'un yenilgisini hazırlayan da budur. "Tepe" ise, yanılgının öyküsüdür. Açmazdan kurtulmanın yolunu bulduğunu sanan İoakim, bu çözümün yanlışlığını yıllarca sonra, iş işten geçtiğinde anlayacak, yanılgısının karşılığını, boşa yaşamışlığın ağırlığını sırtında duyarak ödeyecektir. Oysa, seçmesini yapabilmesi için daha uzun bir süre vardı İoakim'in önünde. Andronikos'un, tilkiciğin, kendisine mimarın öyküsünü anlatan kölenin (s. 120 - 123) ölümleri vardı ders alabileceği. Andronikos'la İoakim'de simgelenen bireyin "uzun sürmüş bir gün" ünün "akşamı" bastırdığında, umutsuz bir sona varan arayışıyle yanılgısı, toplumsal yanın ağır bastığı üçüncü öykü olan "Dutlar" da yeni bir derinlik kazanır. Akşamı izleyen yeni bir sabahın umudunu taşır "Dutlar." İlk iki öyküde enine boyuna deşilip irdelenen bireysel hesaplaşmaları yaratan olguya koşut olgularla, bunlara karşı girişilen direnişlerin çağdaş örnekleri -yazımın başında da söylediğim gibi, bir kısır döngüyü belirlemek amacıyle- genel bir boyut içinde özetlenir burada. Ancak bu özetleme, ana çizgileriyle sergileme içinde, geniş bir yorumlama olanağına sahip olabilen okuyucu, olgunun ya da verilen örneklerin içerdiği bir kurtuluş yolunu sezinleyebilir.

Şaşkınlık uyandıran bir olguyla başlar "Dutlar" : "Gözlerime inanamıyorum. Dutlar yeniden yapraklanıyor, yeşeriyor." (S. 163) Oysa daha bir ay önce "tırtıllar yaprakları kemiriyor, salgılarının uzatıp durduğu ipliklerin ucunda semiz semiz sallanıyordu." (S. 168) Umudun, kurtuluşun simgesi olarak düşünülebilir başlangıçtaki bu olgu.

Kurtuluşun karşıtı olarak, baştaki öykülerde bireyin tragedyasından yola çıkarak ele alınan baskı, bu ilk iki tümcenin ardından gelen paragraftaki kuyruğunu kaldırmış, sokmaya hazır akreple, bu akrebin koşutu Mussolini yönetimiyle simgelenir. Akrep doğrudan doğruya bireye yönelik bir tehlikedir. Oysa bir başka akrebin Mussolini'nin -scorpionaccio- doğurduğu tehlike, baskı, topluma yöneliktir. Andronikos'la İoakim'i baskıdan, kölelikten kurtaramayan kaçış, Giulia'yla kocası Gigi'yi de kurtaramaz. Mussolini'nin uzun eli tıpkı "ondan kurtulduğunu sandıktan bunca yıl sonra bile" İmparator'un İoakim'in ardını bırakmayışı gibi (s. 153) kaçtıkları yerlerde de izler onları. Bir ara kaçan Gigi, tıpkı Andronikos gibi, karşılaşacağı eziyetleri bile bile geri döner (s. 175), bunun bir şeyi değiştirmeyeceğini görünce, "Mussolini'nin adamlarıyle dünyanın öbür ucunda" uğraşmak üzere kaçar yeniden. (S. 178) Tıpkı İoakim gibi. İtalya'dan çok uzakta kendi yağıyle kavrulmaya çalışan Giulia'ya annesinin yahudi olup olmadığı, kocasından haber alıp almadığı sorulur en azından. (S. 171 - 172) Giulia'yla Gigi'nin, onlar gibi düşünenlerin, kaçmazdan önce baskıya karşı gösterdikleri direniş ise cılızdır, etkisizdir. Çözüm yolu değildir. Olsa olsa, çok sonra gelecek olan kurtuluşun yetersiz bir başlangıcı olabilir. (S. 177 - 178) Ne var ki kaçışları, onların, toplu bir direnişin sonucu olan bu kurtuluşa ulaşmalarını önlemiştir.

"Dutlar" da, baştaki öykülerden daha belirgin olan mozayik çalışması, -şimdiyle geçmişin çağrışımlar yoluyle iç içeliği- Andronikos'la İoakim'in açmazını, yanılgısını Giulia'yla Gigi'nin serüveninde yeniden sergilerken, yaşanmış bir başka baskı örneğini de getirir : 27 Mayıs öncesi Türkiye'si. Mayıs ayında tırtılların git gide büyümekte, ağaçlardan sarkmakta olduğu sırada, "aşağıda, iki kilometre ötedeki alanda tutuklananlar" artmaktadır. (S. 175) Ne var ki bu, tırtılların yok edilmesinden sonra "1960 yılının Haziran ayında" dutların yeniden yeşerip, yeniden yaprak açmalarına engel değildir. (S. 164) Üstelik, dutların tırtılların temizlenebilmesi için "temizliğin ateşle yapılması" da gerekmemiştir. (S. 178) Mazot yetmiştir dutların kurtuluşunu sağlamaya. İşte burada, her olgunun kendine uygun bir çözümü olduğunu, her sorunun kendi çözümünü birlikte getirdiğini, içerdiğini ortaya koyar gibidir Karasu. Akrebi ateşin, tırtılları mazotun yok edişi gibi, baskıyı da "Tuna'nın akmayacağını, akmaktan vaz geçebileceğini söyleyebilen şarkılara karşılık veren, utkulu şarkılar" yokedecektir. (S. 179) Baskıya karşı birleşip direnişe geçenleri, ateş açmalar, adam dövmeler, tutuklamalar önleyemeyecektir. "Hızını alamayan yapraklar tırtılların tümüyle yok ed diğini anlayınca, mazot kokuları içinde bir daha" yeşerip yapraklanacaklardır yılmadan. (S. 168)

Eleştiren, yargılayan bir gözle bakmaz Karasu çevresinde oluşanlara, dünyaya. Bir sergileyicidir o, yargılayıcıdan çok, insanı, insanı insan yapan olguları, gerçekleri, seçmeleri, soruları, sorunları en küçük ayrıntılarına değin deşerek sergiler. Sorduğu sorularla okuyucunun bir açıklığa ulaşmasına, alışılmış kalıpların ötesine geçmesine yardımcı olmaya çalışır. İnsan "yaşayışının özüne inmek, bu yaşayışa bir yorum, bir anlam getirmek, yakıştırmak" ister. (S. 157) İnançları, seçmeleri araştırır. İnsan özünün felsefesini yapar. Bu çaba içinde git gide yoğunlaşır yazdıkları, derinleşir. Yargılayıcı olmadığı için, okurunu sınırlamaz, tek yoruma bağlı kalmaya zorlamaz. Çağrışımlara, ansımalara yaslanarak sıçramalar yapar zaman içinde. Böylelikle de öyküleri, belli bir yaın çizgiyi sürdürmenin doğurduğu; okuyucuyu, öykünün nedenselci çizgisini izleyerek yazarın düşüncesine uygun görünen tek yoruma varmaya zorlayan sınırlamadan kurtulmuş olur. Yapmaya çalıştığı, okuyucunun çevreye, alıştığı gözlükten başka bir gözlükle bakıp, gördüklerini kendince yeniden yorumlamasına, algılamasına yardımcı olmaktır.

Bu yazımda, Karasu'nun düzenlediği mozayiğin parçaları arasında kendimce bir bağlantı kurup kendimce bir yol çizerek doğruya yakın, yalın bir yoruma varmaya çalıştım yalnızca. Öykülerin her birinin parçaları arasında yapılacak değişik bir iç sıralama, kurulacak değişik bir bağlantı bu yazıdakiyle ilgisi çok az olan yeni bir yoruma götürebilir okuyucuyu. Bunun gibi, öykülerin sıralanışında yapılacak değişiklik de yorumu değiştirebilir, doğruya yakın bir başka yorum çıkarabilir ortaya. Ancak doğal olarak bütün bu yorumlamalar Karasu'nun sergilediği olgulara uygunluğu oranında doğruya yakın olacaktır. Bu özelliği, anlatı sanatının titiz bir işçisi, ustası olan Karasu'nun önemli, özgün yanlarından birisidir sanıyorum.

LEYLÂ ERBİL'in bir açıklaması

Kimi yazarların ahlâkını, kendi namusunuzu kurtarmak için okura duyurmak zorunda kaldınızmıydı kıyameti kopariyorlar; Yıllar oldu, Varlık'cı bir yarı, yenilerde de Varlık'ı eleştirdim. Sahibi değil, Emin Özdemir hâlâ kinini akıtıyor. Varlık okumam, Soyut Dergisi'nde Atilla Özkırımlı'nın beni savunan bir yazısından öğerndim. Özdemir çok alınmış Varlık'ı övmeyenlere. Elindeki dergiye yaslanıp kendisine şakşakçılık etmeyenlere ödetmeye kalkmak onun ahlâkını belirliyor. -Çünkü çoğu kez biz yazılarımızı yayınlatabilecek dergi de bulamıyoruz- Varlık gibi "muktedir" bir derginin şerrinden kaçıp sinmek de bizim ahlâkımıza sığmıyor. Ne ki, Özdemirler'in artık silinmeye yüz tutmuş bir dünyanın kırıntıları olduğuna inandığımız için her karalamaya yanıt yetiştirmek gereğini de duymuyoruz. Varlık'a şimdiye dek tek satır yollamamış olmam, bu inancın Özdemirinki gibi aktüel duygularla ilişkisi bulunmadığını yeterince kanıtlar sanırım.

Selim İleri de ayıbı ortaya çıktığında Özdemirleşen biri : Nermin Menemencioğlu (Dost Dergisi Eylül-Ekim 1971 olacak), İleri'nin bir hikâyesinin dörtte üçünü -dipnotsuz-Nigar hanım'dan olduğu gibi aktardığını ortaya çıkarınca, İleri gene sağ duyusunu yitirmiş : taa İngilterelerden bu gerçeği nasıl bulup çıkardı, "İlahi Nermin Hanım!" diye yazarı akıl almaz bir biçimde haşlamıştı. Ünsal Apak yazmasaydı, Yansıma'da okura sorumsuzca iletmeseydi (Aralık 1972) bu tatsız konuyu açıp Selim'in yarasına dokunacak değildim. Daha önce, başıma geleceği sezdiğimden, Yeni Dergi'de (Şubat 1972) içyüzünü açıkça anlattığım halde, okumamışlığa vurup -kimbilir gerçekten de okumaya vakti olmamıştır eleştirmen olmakla- Ü. Apak, beni İleri'den M. Suphi konusunu almakla suçlayınca, Selim'in vicdanına sığınmak zorunda kaldım. Çok da sütsüz çıkmadı Selim, "... M. Suphi için hikâye yazmayı da onun (yani benim) (1) çalışmasından sonra düşündüğümü belirteceğimi söylemiştim.." gibi kaypakca da olsa bir cümle kurarak ve safca! da olsa kitabına attığı tarihe açıklamalar yaparak, bir hayli çaçaronluğu da ekleyerek. Bu kadarı da bana yeter, zira üzerinde durduğum tek şey : okumayı izlemeyi beceremeyen eleştirmecilerle konu çalma ahlâkından biri olduğumla okurlara tanıtılma fırsatı vermemektir. Ben bir kez Yeni Dergi'de yazdım, ama Selimin kulağına dediği gibi iki yıldır "çalıp çırpma" sesleri geliyorsa, vicdanında hâlâ temiz yanlar kaldığına işarettir. O, okura yanlış tanıtılma karşısında gösterdiğim titizliği küçümsüyor ve bunu kişilerle uğraşmak ve edebiyatla bağlarını koparmak diye niteliyor. Bu dünya görüşlerimiz arasındaki ayrımdır. Kişilerle uğraşmak dediği, yozlaşıma uğramış sanatcıları ve çevrelerini okura teşhir etmek, yalancı balonları onlara yansıtarak gerçekçi bir bilinç yaratmaktan yana olmaktır ve çağdaş yazarın sorumlarından biridir. Ve bizim anlayışımıza göre ne sanat ürünü yaratmaktan, ne de sanat ürünü çoğaltmaktan daha az değerlidir.

(1) : Parantezi ben açtım.

resim üzerine bilim-kurgu denemeleri

özdemir ince

1. "CEHALETİN RÖNESANSI"

"İspanya'nın kuzeyindeki bazı mağaralarda bulunan paleolitik sanatı düşününüz. Sadece birkaç çizgiyle dile getirilmiş devinimi bulursunuz. O zamandan bu yana, devinime ilişkin daha iyi bir şey yapılamadı; geliştirilemedi. Fütüristler bu konuda çaba gösterdiler, ama yürümedi. Duchamp bunu Merdivenden İnen Çıplak **adlı tablosunda ilginç bir şekilde yaptı, ama paleolitik resimler kadar güçlü değil."**

(FRANCİS BACON)

İnsanın doğaya karşı sanatla dayanışmasını düşünüyorum :

Yalnızlığını sanatla yenmiş olmalı!

"Resim" adını verebileceğimiz ilk devinimi yapan insanı düşünüyorum : bu çarpıcı serüvene hangi gereksinmeyle girişti; bu eylemin itki gücü nereden geliyordu? Nereden bakılırsa bakılsın, bu insansal olgunun kökeninde **el, göz duygu** ve **zihin** yeteneklerinin mutlu bir buluşması var. Dış dünyaya ilişkin zihinsel ve duygusal algı birikiminin bir değişinim (mutasyon) sonucu resme dönüştüğünü sanmıyorum; insan, tıpkı kendi varlığının oluşması gibi, oraya yavaş yavaş evrimleşerek varmış olmalı : nesneyi değiştirdikçe değişerek. İnsanın, el yeteneğinin doruk noktasında, ilk resmi yapmış olduğunu düşünüyorum. Ama yaptığı resim doğaya ait bir gelgeç izlenimin değil; zihinsel, duygusal ve görsel bir birikimin ürünüydü. Çünkü, nesneleri algılama sonucu olarak, doğa karşısında kendi bilincine varması için, doğanın dışında kalma tehlikesini sezmesi ve kavraması gerekiyordu. Kendi bilincine varınca da, doğayla bütünleşmek istemesi; korunma ve varlığını sürdürme çabasıyla da, onu değiştirmeğe, ona egemen olmağa çalışması doğal bir sonuç. Sanat, insanın, nesneyi ele geçirme, doğaya egemen olma çabalarının birikiminden doğmuş olmalı. İnsan emeğinin ürünü olmalı sanat : toplum yapısına uygun bir biçimde işe yararlılıkla bütünleşmiş bir ürün. Bir çağ düşünüyorum : gelişimin iç dinamizmi nesneler karşısında, bir egemen güc biçimine dönüşmekte, dönüşüme bağımlı olarak yeni bir doğa oluşmakta; nesnel doğa, insanın yarattığı ikinci doğa karşısında gerilemekte. Yabancılaşan doğanın tekin olmadığının anlaşılacağı günler pek uzak değil...

Etnologlar, ilkel sanat yapıtlarını toplumun kültürü içinde ele almakta, onunla söz konusu kültürün bir parçası olarak ilgilenmektedirler. (Bu tutumlarıyla etnologlar iyi bir sanat tarihçisi olabilirler. Bu bakımdan, her sanat tarihçisinden etno loji diploması istense iyi olacak.) Etnologlar, ilkel sanat yapıtının nasıl yapıldığını, onu kimin ısmarladığını, kim tarafından ve hangi amaçla kullanıldığını öğrenmeğe çalışmaktadırlar. Sanat tarihçileri ise, etnologların tam tersine, söz konusu yapıtın sanat niteliğiyle ilgilenmektedirler. Bu baylara göre, ilkel sanat, niteliği bakımından bir estetik amaca değil; dinsel, ritüel ya da toplumsal amaca yönelmiştir; yani, işlevseldir. (İşte size ilkel insanın, ilkel sanatçının, ilkel sanatın çağımıza lâyık niteliği!) Sanatçı, toplumun kendisinden istediği görevi yerine getirmektedir. İlkel sanatçı için, kendi isteğine, kendi istemine (irade) göre yapıt yaratma pek bilinmeyen bir şey. Sanatçının amacı, üyesi bulunduğu toplumun amacıyla özdeş. İlkel insan, atalarının ve doğa güçlerinin, günlük yaşantısını etkilediklerine inanmakta bu yüzden de toplum emrindeki sanatçı, ataların ve doğa güçlerinin figürlerini, maskelerini yaparak onlarla barışık olmağa çalışmaktadır. ("Etnoloğlar" sözcüğüyle başlayan bu bölümde, Doç. Dr. Sedat Veyis Örnek'in "Etnoloji Sözlüğü" nden yararlanılmıştır. Ayraçlar arasındaki sözler benimdir.)

Sanat tarihçileri ne derler hiç ilgilendirmiyor beni. (Birinci Ligden profesyonel ressamlar da tabii) İlkel sanatçı yaratı dürtüsünü dış etkilerden bağımsız olarak duymamış olsa bile; bu dürtü dinsel, ritüel ya da toplumsal çağrı olsa bile, sanat yapıtı istemli bir yaratının sonucudur. Daha da ileri gidiyorum, istemsiz bir yaratının sonucu da olsa, insan tarafından yapılıyorsa ve eleğin üzerinde kalıyorsa, sanat yapıtıdır. (Bunun tersini savunan profesyonel kandırmacalara değinecek ve antidemokratik niteliklerini göstermeğe çalışacağım.) Mağara resimleri, bir yandan öldürülen hayvanla barışmak ve bereketi sağlama almayı amaçlarken; öte yandan, hayvanları büyüsel etki altına alarak avlanmalarını kolaylaştırmak amacını da gütmektedir. Ama ne var ki, yapılan resimlerin biçimsel başarısı, amacın sağlanmasını güçlendireceği için, bu çabanın kökeninde biçimi mükemmelleştirme tutkusu bulunmaktadır.

Amaç ne olursa olsun, bugün bize düşen, sonuçla ilgilenmek. Bu sonuç, yani tarih öncesinin ilkel resimleri, bize resmin sınırlarını gösteriyor. Mağara duvarlarına resim çizen ilkel sanatçı ile, çağımızın birçok büyük ressamı aynı noktada buluşuyorlar. Şimdi, "ama çıkış noktaları aynı değil!" diye haykıracak bahadırlar çıkacaktır. Çıksınlar, ama neyleyeyim ki, bu yapıtlarda aynı görüşün egemen olmadığı savlarını ciddiye almağa niyetim yok. Çünkü, ister ilkel, ister çağdaş olsun, sanatçı, dış dünya karşısındaki deneylerini degerlendirmektedir. Resimler ,ister istemli, ister istemsiz çizilsinler, ya da **düşünce'yi,** ya da bir **duygu**'yu içermektedirler. İkisinde de bir tek amaç var : nesneye egemen olmak. Sanatçı bunu ne amaçla gerçekleştirirse gerçekleştirsin (ister büyüsel, ister estetik kaygısı olsun) ortaya sanat yapıtı çıkmaktadır. Ve, sanat yapıtı yaratılır yaratılmaz, kendini yaratan kadar gerçek olmakta, bağımsızlaşmaktadır. Bağımsızlaştığı anda da duygu ve düşünce potansiyelini yüklenmekte, bir çağı, bir kültürü, bir topluluğun duygu ve düşüncesini yansıtmaktadır. Böylece, sanat yapıtı, bir olguyu duyurmakta, düşündürmekte, dış dünyayı kavratmakta; sonuç olarak, güven duygusu vererek bizi bağımsızlaştırmaktadır.

İlkel resim sanatının yazı ile ilişkisine gelince : yazı öncesinde, iletişim aracı olarak resmin, geniş anlamıyla **"işaretler"** e dönüştüğünü görüyoruz. (Resim tarihindeki kazâlardan biridir bu.) Bu evrede, bireysel yaratı ile kollektif yaratının, sanat ile işe yararlığının iç içe bulunduklarını sanıyorum. Resim, **"işaret"** e dönüştükçe anonimleşmekte ve sözün kapsamı **"işaret"** e dönüşürken grafik yetenek gittikçe daha az yer tutmaktadır. Bu olgu, bir toplumda **"resim çizmekle yükümlü"** sanatçının toplumsal ve ritüel görevlerinin yitirmeğe başladığının bir tanığıdır. Ama, bugün bizim anladığımız anlamda **"profesyonel ressam"** ın prototipi ne zaman oluşmuş olabilir?

Biraz sonra **"yabancılaşma"** ya değinirken işe yarayacağını göz önünde tutarak, yazı'ya ilişkin bölümü uzatabilirim.

Yazının başladığı her yerde, önce "pictographie" ye, yani bugün bizim çok gelişmiş kızlarımızın okuduğu resimli romanların sözsüzüne benzer **"resim-durum"** lara, **"işaret-nesne"** lere rastlıyoruz. Yani durum betimlemeleri. **"İşaret-nesne"** ler, giderek **"işaret-sözcük"** lere dönüşüyor; bunlar henüz **"ses-işaret"** değildirler. İlk resimle, ilk ön yazı arasında geçen süreyi bilemem; ama ön yazı ile alfabe arasında altı bin yıllık bir serüven var. Beni büyüleyen bir serüven bu. Evrimleşerek yazı niteliğini (iletişim aracı niteliğini); toplumsal koşulların evrimleşmesiyle ritüel işlevini yitiren resmi ve bunun sonucu olarak evrim geçiren işçi-sanatçıyı düşünüyorum. Düşünüyorum da, ilkel sanatçının, toplumsal ve ritüel işlevlerinin yanı sıra **"kendiliğinden"** bir haz duymamış olması olanaksız görünüyor bana. Çünkü bunun tersini savunmak, petek yapan arı ile mağaraya boğa çizen ilkel sanatçıyı aynı düzeye oturtmak anlamına gelir. Bu yüzden, bu ilkel sanatçıların yapıtlarının estetik düzeyde bir haz duygusu uyandırmadıklarını savunmak da olanaksız. İlkel insan, doğayla savaşırken, doğayı denerken, resmin anlatım gücünün doruğuna, en sade, en dolaysız çizgilerle varmıştır. Yaratı kaynağında sanat dürtüsünün bulunmadığı savında olanların görüşlerini paylaşsak bile, bu olgu karşısında sarsılmamak olanaksız.

II

"Benim en büyük şansım resmi ustalardan öğrenmememdir."

FRANCİS BACON

Resim yapmak, ilkel toplumlarda ritüel bir işlev olduğuna göre, bir takım yasaklamalar da getirmiş olmalı. Yani, herkes resim yapamaz, gibi. Bu yüzden de ressamlık bir çeşit büyücülüktü belki; belki değil, büyücülüktü... Bu büyücü - ressam - ustalar yanlarına çıraklar alıp mesleğin püf noktalarını öğretiyorlardı. Ve çıraklar büyüyüp büyücü - ressam - usta oluyorlardı. Belki de resim yapmak yasak değildi, belki de sadece mağaralara resim yapmak yasaktı. Bu böyle olmalı, yoksa yazı hiçbir zaman bulunamazdı.

Şunu düşünüyorum : ırmak kıyısında sevgilisinin yanında uzanmış yatan ilkel yiğit, av kahramanlıklarını, avladığı canavarı ya da elinden kaçan canavarı, kumun üzerinde parmaklarıyla çizgiler çizerek anlatır mıydı? Bu olmadı diyelim, işi üç kâğıtçılığa getirip gizli gizli büyücülüğe kalkışmaz mıydı? Resim yapmak yasaksa, bunun böyle olduğuna inanıyorum. Yasak değilse, zaten işler yolunda demektir.

Tabii bu sanat heveslisi ilkel arkadaşların bir ustadan resim öğrenmeleri olanaksızdı. Peki ne yapacaklar, resim yapmayı doğadan öğrenmişlerdir. Çünkü o ortamda resim yapmayı göze almış adamda bir at ve üç nal var, demektir.

Resim, mağara duvarından çanak çömlek üzerine ne zaman indi? Bunun cevabı bütün sanat tarihi kitaplarında var. Kapkacak, araç yapan insanın, bunların yararlılıklarından, işlevlerinden başka bir de görünüşleriyle ilgilenmeleri yaman bir gerçek. Ressamlığın meslek oluşu bu nesnelerin bir tecim konusu olmasıyla başlamış olmalı. İşin içine tecim girince de ayrıcalıkları elde tutmak gerek: bir yığın baldırı çıplak çömlek boyamak için gözünü dört açmış bekliyor! Aç gözünü çömlek ressamı! İlkel resim amatörünün, ritüel belâsı yüzenden resim yapması kolay değildi; şimdi de karşısında çömlek ressamları loncası! Ama amatörlerin piyasayı düşürdüğü ya da düşüreceği tehlikesi karşısında, yukarda adı geçen lonca mensubu ressamlar, kendi oğullarına diploma vermek üzere ilk "Çömlek boyacıları okulu" nu kurmuş olmalılar.

Ve böylece resmin teknik ve estetik, meslekî ve pazarlama kuralları yasalaşmağa, hatta tabulaşmağa başladı. Bu tabu baskısının etkisi altında profesyonel olmayan ressamların yapıtlarının, sanatsal nitelikleri ne olursa olsun, önemsenmemesi doğal. Profesyonel olmayan ressam-

ları iki kısma ayırmak mümkün : a) Profesyonel ressamların (yani resim öğrenimi görmüş, resmi bir ustanın yanında öğrenmiş ressamların) yapıtlarına egemen olan teknik ve estetik kuralları uygulamağa çalışan meslek dışı ressamlar. (Bunların arasından dikkate değer ressamlar çıktı mı?). b) Resim öğrenimi yapmamış, eğitilmemiş, resim yapmayı bir ustanın yanında öğrenmemiş, herhangi bir sanat görüşünün kurallarıyla sınırlanmamış ressamlar. Bunlar tarihin başından bu yana, durmadan kuralsız (yani onaylanmış, pul yapıştırılıp mühürlenmiş kuralların dışında) resim yaptılar. Ve yapıtları, kuralların yozlaştırdığı dikkatlerden kaçtığı için, yitip gitti. Kapsadıkları insanî değerler, çağdaş nitelikleri yüz yılımızın başlarına kadar herkese kapalı kaldı. Şartlandırılmış beğeni ve değer ölçülerinin kurbanı, uygarlık evriminin tanığı yitik resimleri düşünüyorum. Alaylı ressamların yaptıkları bu resimlere "Naif" diyorlar. Ben "Naif" in sözlük anlamının bu resimlerin tüm niteliklerini kapsadığı inancında değilim.

— **Margurite Duras :** "Resimde gelişme kavramı, uyduruk bir kavram mıdır?"

— **Francis Bacon :** "Evet, uyduruk bir kavramdır."

(La Quinzaine Littéraire. Sayı : 129)

Şunları hemen belirlemekte yarar var :

1. İlkel resimle, alaylı ressamların resimlerinin aynı deftere yazılmaması gerekir. Çünkü, ilkel resimlerin yapıldığı dönemlerde, daha sonraki dönemlerde geçerli ve egemen olan teknik ve estetik kurallar yoktu. Kurallar ilkel resmin evrimleşmesinden çıkmıştır. Alaylı ressamlar ise, su ya da bu şekilde, çağlarında egemen olan teknik ve estetik kuralların dışında resim tatları aramakta ve bulmaktadırlar.

2. Estetik, durağan bir kavram değildir. Süre bakımından en kısa bir dönemde bile değişkendir.

3. Güzel sanatlar ve estetik, toplumun kültür yapısının dışında, bağımsız olgular değildir. Hem kültürün, hem de kültürü oluşturan etkenlerin içinde yer alırlar.

4. Alaylı ressamlar, sadece eğitim görmemiş, ya da az eğitim görmüş duvarcı, çiftçi, postacı, gümrükçü, kasap gibi halk'tan adamlar arasından değil; mimar, hariciyeci, üniversite mezunu, Güzel Sanatlar Akademisi mezunu gibi vatandaşlar arasından da çıkar. İkinci bölüğün önemli niteliği, bilgece bir seçim yapmaları ve kendilerini bilinçle "cahillik" e indirgeyebilmeleridir.

5. Alaylı ressamlara sevgi duymak, onların yapıtlarında yozlaşmamış veriler bulunduğunu savunmak, bu yapıtlardan "sanat" niteliğini esirgememek, profesyonel ressamların yapıtlarına karşı olmak, onları yadsımak anlamına gelmez.

Bugünün gözüyle, ilk insanların resimlerinde bulduğumuz hatalar, sadece resim sanatındaki beceriksizliklerinden, bilgisizliklerinden, deneysizliklerinden ileri geliyor olmamalı; onlarda, doğayı öykünmek kadar, değerlendirme, eleştiri ve yorum izleri de buluyoruz. Bu nitelikler, sanat yapıtının mayası, temel taşlarıdır. Mağara resimlerinin anlatım gücüne bugün ancak yaklaşılıyorsa; Picasso, uzun el alıştırmalarından sonra bunlardaki devinim formunu buluyorsa, bu olgu, ilk insan resimlerinin birer sanat eseri oldukları gerçeğinden başka neyi açıklar? Sunu da açıklar : sanat yapıtının, bu yapıtın içerdiği estetik güzelliğin yaratı kaynağında, sanat endişesinden çok, insanî durumlar bulunmaktadır. Bu gerçek ise resim sanatını onurlandırır. Resim yapmak kadar insanî bir eylem düşünemiyorum ben; onun düzeyine çıksa çıksa ancak cinsel sevişme ve doğurma çıkar! Öte yandan, resmin, kendisinden başka bir şeye ihtiyacı yok. Edebiyatın işaretlere (sözcüklere) ihtiyacı var anlatım düzeyine çıkabilmesi için, yani sözün anlam kazanması, bir işaret - araca bağlanması gerekiyor. Bu çok önemli bir durum : çünkü, "ses-işaret" lerin bir anlam yükü vardır; ama bu olgunun etkisiyle resmi "renk-işaret" e dönüştürdüğünüz anda, anlam yükü ortadan kalkar. "Kural-işaret" için de aynı şey söz konusu.

İlkel resmin giderek kurallarını yaratmasındaki eytişimi anlıyorum, kavrıyorum; ama nasıl olmuş da resim sanatı kurallarla özdeş tutulabilmistir, işte bunu kavramak ve kabul etmek olası değil. Yani birden bir resim darbesi oluyor, doğa ve ona bağlı olgulardan gebe kalmağa alışkın resim sanatı, kuram ve kurallardan gebe kalmağa baslıyor, bunun sonucu olarak da resim yapmayı bazı kurumlarda öğretilen kurallara göre yapmak zorunluluğu ortaya çıkıyor. Konusu doğa ve insan olduğu halde (çünkü, insanî yaratışlar icinde, sadece "sanatsal yaratış" onlara sırtını dönmeyen, onların varlığına kayıtsız kalmayan bir dışlaşmadır. Kaynağı -birikim evresi hariç- bir evreye kadar bireysel olduğu halde, sonucu bireysel olmayan ve tam tersine, birden genelleşen, nesnelleşen bir yaratış.) insana ve doğaya sırtını dönüyor. İnsan resimleri yapmak, insana sırtını dönmemek anlamına gelmez; doğa resimleri yapmak doğaya sırtını dönmemek anlamına gelmez. İnsana sırtını dönmemek için, halkın geleneklerinden, ulusal kültürden kopmamak; insanı ve doğayı parçalanmış bir durumdan, birleşmiş bir bütüne dönüştürmek; nesnel ve somut tanıklıkla toplumsal hayatı yansıtmak; güzel ve kalıcı değerlerin yanı sıra, çürümeyi, değişmeyi göstermek gerekir. Bu niteliklere sahip resimler, doğayı ve insanı durağan göstermeyen, öyküsü olan resimlerdir. Sanat yaratısında karşı-insan, karşı-doğa cukurlarına düşmemek için, sanatı insanla bütünleşmis destek niteliğiyle kavramak gerekiyor.

"Resim" diye bir "şey" olmasaydı, onu ilkin, resmin özündeki gerçeğe yabancılaşmamışlar yapardı. Yaparlardı; çünkü, onları resim yapmağa iten dürtü herhangi bir görüntü düzeni değil, hayatın kaynağında bulunan iç dinamizmdir. Bu iç dinamizm yabandır, yabanıldır, ama yabancılaşmamıştır. Yapıtlarını cana yakın kılan, yaban-

cılaşmamışlığın doğal sonucu olan soyutlanmamış duyarlık olurdu. Biçim endişesiyle hayatın özü soyutlanmaz, kavlatılmazdı. Soyutlanmaz ve kavlatılmazdı; çünkü, yaratı kaynağında, ne bir ön yargı, ne bir kısıtlama var; bunun tam tersine, yaşanmış, yaşanmakta olan, ırmak gibi akıp giden nesnel ve öznel hayat: yani, tümel bir olgu, ama tikeli de içeren. Sonuç: halka özgü yalınlık, soyutlanmamış ortak duyarlık; mitoloji ve masal ve de resme ait, çağlar boyu denenmiş olanaklar. Yalnızlığı yenmiş resimlerdir bunlar; belleğin, insan türünün binlerce yıllık ortak belleğinin yapıtlarıdırlar. Bir ortak yaratı, ama kişiliği olan ve tekrarlanmayan! Tüm karmaşık olgular, saf, yalın, doğal, kuralsız, yapmacıksız bir tutumla somutlanmıştır. İç dinamizm, bir takım kurallarla burulmadığı için dış dünya ile hesaplaşmada öze ait öğeler ağır basmaktadır... İşte bu yüzden, yabancılaşmamış resimler bir eleştiri, yorum ve hayırlama (négation) getirirler.

Yeryüzünde hiçbir anlatım, yabancılaşmamış resim kadar dolaysız ve harbî değildir. Ve bir anlatım türünde, eleştiri, hayırlama, yorum, ironi ve mizah yoksa, onu bir hışır karpuz gibi bir yana ayıracaksın acımadan ve çekirdeklerinin yayılmamasına dikkat edeceksin: çünkü, hayattan kopmuştur o, yabancılaşmıştır: ölüdür; ve ölünün öyküsü yoktur!

Alaylı ressamların yaratıcı duyarlıklarına; anlatım güçlerinin yalıtılmamışlığına, derinliğine; insanın ve toplumun durumunu yansıtma keskinliklerine; yaratılarındaki sanat gücüne şaşanlar var. Alaylı ressamların "naif" kalmak için yaratıldığını; gözlerinden ve duygularından başka nitelikleri bulunmadığını sananlar var. Genellikle böyleleri sanat tarihçileri, eleştiriciler arasından çıkıyor. Edebiyatta da böyledir bu. **Göz** var, **duygu** var, beceriksiz de olsa **el** var alaylı ressamda. amma velâkin yaratının temel öğelerinden biri olan **"zihinsel güç"** yok! Böyle bir saptama, aklıma ister-istemez şu soruyu getiriyor: "Sanat tarihçilerinin, eleştirmenlerin de 'naif'i olur mu? Demek ki, onlara göre, doğa, nesneler, olgular alaylı ressamların kavrayamayacakları gerçekler. Ve dahası alaylı ressamların beyinleri yok! Yanlış bilgi hamallıklarıyla çatlatır insanı bu adamlar. Bunlara göre, suyun donmasının zihin tarafından algılanması için, suyun sıfır derecede donduğunu bilmek gerek; yoksa suyun donduğu anlaşılmaz. Bunlar düşünce ile hayatı nasıl da ayırırlar, sanki hayat (nesneler ve toplumsal olaylar) hakkında bilgi sadece okullardan edinilirmiş gibi. Alaylı ressamlara karşı olanların yanıldıkları, abarttıkları ve sömürdükleri olgulardan biridir bu. Alaylı ressam sadece görür ve duyar (hisseder) bu yüzden yaratırken bilinçsizdir (çünkü zihinsel gücü yoktur) ve bilinçsiz yaratılmış bir "şey" e de sanat yapıtı denmez. Dur bakalım, alıp da kaçan mı bahadırım?

İlkin şunda anlaşalım:

— Alaylı ressamların kafataslarının içinde bir beyin var mı?

— Var.

— Şimdi anlaştık.

Düşünce, nesnelerin zihnimizde bıraktığı fikirdir; bu fikirlerin bazıları duyumlarımızdan gelirler ve maddî nesnelere ilişkindirler; Tanrı, sonsuzluk, iyilik, kötülük gibi maddî nesnelerin karşılığı olmayan fikirleri ise toplumsal yaşantımızın deneylerinden öğreniriz. Bu bakımdan "dış dünya" hakkında doğru ve gerçek fikir edinebilmek için, bütün eğitim ve öğretim yöntemlerinin tartışma konusu edildiği çağımızda ,bir anlamda işlevini tamamlamış okullarda, ellerin kalem tutmadan önce, tutarken ve tuttuktan sonra da, parmak uçlarının dış dünya gerçeğinin yalımıyla yanması gerekir. Bizim alaylı ressamların parmak uçları bu yalımdan, çıraya dönmüştür.

— Her alaylı ressamın bir beyni vardır.

— Fikirler, nesnelerin beyine yansımadır.

— Bu yansımalarla dış dünyayı bilip tanıyabiliriz.

— Düşünce beyinin ürünüdür.

— Bilinç, pankreas salgısı değil, beyinin bir işlevidir.

— O halde, her alaylı ressamın da nesnelere ve toplumsal olgulara ilişkin bilinci vardır. Sanat da nesnelere ve toplumlara ilişkin bir gerçek olduğuna göre, alaylı ressam ne yaptığının, ne yarattığının, neyi eleştirdiğinin, neyi sarakaya aldığının, kimi ve neyi küçümsediğinin farkındadır. Bir alaylı ressam ezildiğinin farkındadır ve bunun nedenlerini bilir; ortak duyarlıkları deneyleri sonunda bulmuştur; çarpıla çarpıla bir yalvaç sezgisine, öngörüsüne erişmiştir ve bu yüzden de yarattığı yapıt, voz bir yapıt değildir ve ulusal resmin bütün özelliklerine sahiptir. Çünkü yaratısının kaynağında, erişmek istediği bir ustanın yapıtı yoktur.

Alaylıların resimlerinin de sanat yapıtı olabileceği yeni yeni kabul ediliyor; ama, sinsi küçümsemenin izleri henüz silinmedi. Bu tepkiyi anlıyorum ben, daha doğrusu anladığımı sanıyorum: yıllarca uğrasıp resmi yabancılastıranların, onu bilimselleştirmek uğruna fırçayı bir kenara atıp, neredeyse, cetvel pergel ve gönyeyle resim yapmağa uğraşanların tepkileri. Bir dağlının bön (!) ve yontulmamış (!) duyarlığıyla, onlara çoktandır unuttukları insanî sıcaklığı hatırlatması bir yana, asıl önemlisi, bir de gelip sofraya ortak olmaları!

Kimileri "Naif" diyor, kimileri "ensetik" diyor, eskiden kimileri "pazar ressamı" demiş; ama, anlam ve kapsam dolayısıyla "alaylı" sıfatı daha iyi gibime geliyor.

Alaylı ressamları tanımlamak için, betimlemek için yedi dereden su getirmek gerekmez.

Halk'tan kişi olmuşlar, vatandaş olmuşlar. önemli değildir.

Mürekkep yalamışlar, yalamamışlar önemli değildir.

Saf yürek olmuşlar-olmamışlar (kim "saf yürek" demiş onlara, çoğunluğu hin oğlu hindir.) önemli değildir.

sergiler

kaya özsezgin

Devlet Galerisinde

Uluslararası kültür ilişkileri çerçevesi içinde düzenlenen sergiler, son yıllarda iyiden iyiye önem kazanmaya başladı. Uluslar birbirlerini tanımada ve dostluk bağlarını kuvvetlendirmede, kültürel ilişkilerin değeri ve kaçınılmazlığı üzerinde giderek daha çok duruyorlar. Çağdaş dünyayı bir kültür ve sanat forumu haline getiren yerel, geleneksel ve çağdaş sanat ürünlerini en kısa yoldan tanıtmayı amaçlayan bu türlü ilişkiler, haberleşme araçlarının "tecessüs" sınırlarını zorlayan gelişmeleri karşısında, kaçınılmaz bir nitelik de gösteriyor. Kısa bir süre öncesine kadar, bağlı oldukları müzelerden başka yere götürülmesi olanak dışı sayılan sanat eserleri, bugün, geniş halk kitleleriyle daha yoğun bir diyalog kurabilmek için, müze duvarlarının dışına, uzak ülkelere taşınıyor. Her ne kadar, sanat eserlerinin ilgili müzelerden dışarı çıkarılmasını kesinlikle doğru bulmayan birtakım görüşler zaman zaman geçerlik kazanıyorsa da, önemli sanat çağlarının belgesi seçkin eserlerle yüzyüze gelen çoğunluğun heyecanı ve ilgi alanı, bu türlü "bağnaz" görüşlerin aşıldığını açık biçimde gösteriyor. Birkaç yıl önce, özel bir uçakla Louvre'dan Amerika'ya götürülerek orada sergilenen ünlü "Mona Lisa"nın, o tarihlerde Amerika'da ne büyük bir ilgi uyandırdığını anımsayanlar olacaktır. Bu olaya yakın benzerlikte bir sergi de, üç yıl kadar önce "XX. yüzyıl Fransız sanatı" adı altında Ankara ve İstanbul'da düzenlenmis, çağdaş Fransız resmini ünlü ustaların orijinal eserlerinden izlemek, sanat çevrelerinde küçümsenmiyecek bir heyecan uyandırmıştı.

Çeşitli ülkelerin çağdaş sanat ürünlerini, seçme eserlerle tanıtan toplu sergiler, son birkaç yıl var ki, daha sık açılıyor. Mevsim başındaki Yugoslav ve daha sonraki Sovyet sergilerinin arkasından, geçtiğimiz ay Devlet Galerisinin büyük bölmesinde, Meksika'nın arkeolajik, etnografik, karakalem ve baskı resimlerini bir araya getiren "Meksika'nın Aynası" adlı zengin bir sergi düzenlendi. Serginin çok yönlü olması ve Meksika'yı geleneksel kültürlerden çağdaş sanatın belirli bir kesimine kadar getiren panoramik bir nitelik göstermesi, ad olarak seçilen "Meksika'nın Aynası" sözünü gerçekten yerine oturtuyor. Asyadan Orta Amerika'ya göçerek, Meksika'nın çeşitli bölgelerinde İspanyolların sömürge yönetimi çağına kadar orijinal ve renkli, ayni zamanda tümüyle yerel bir kültür yaratan "autochtone" halkın - bu arada Maya ve Aztek'lerin - uygarlık ve sanat kalıntıları, bu serginin önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Sanat biçimleri ve etnik bazı bağıntılar. Asya orijinli kültürlerle bu kalıntılar arasında dolaylı geçişlerin varlığını ortaya koymaktadır. Meksika ulusal antropoloji ve tarih müzesinden derlenen dinsel temalara yönelik küçük ve orta boy heykellerde, Meksika'nın yerel kültüründeki dinamizmi açığa vuran motifler fazlasıyla vardır. Kap - kacak seramiğinde de bu motifler, bir süreklilik kaydediyor. XVI. yüzyılda bazı bilginlerin, Meksika kültürünü yaratan yerli halkı İç Asya kaynaklı göstermeleri, bir bölümünün de Sibirya'dan Amerika'ya Behring boğazıyla geçen göçebe kabileler olarak tanıtmaları, doğu kültürüyle Meksika'nın yerli kültürü altındaki ba-

---

Renklerden fıstıkî yeşili seçmeleri, şarkıcılar arasında Orhan Gencebay'ı sevmeleri, biber dolmasına bayılmaları önemli değildir! (Aralarında iyi yemek pişirenler de vardır!)

Önemli olan şudur :

Bilerek ya da bilmeyerek yoz resim kuram ve kurallarını yadsıyan; öğrenmediğine yerinip bu yoz kuralları öğrenmeğe kalkışmayan; öğrendiklerini bir kenara kaldırıp atan; bireyselliğini toplumsallaştıran; doğa ve öteki insanlarla bütünleşen; resimdeki bütün yenilik araştırmalarının aslında resmin kaynağına dönüş olduğuna inanan ve bu yüzden resimlerine değişen "işaret" leri, biçimleri değil, değişen insan ve nesneyi koyan her ressam, **"alaylı ressam"** dır.

SON CÜMLE : "Bir şeyler yapmağa 45 yaşımda başladım. Benim tek şansım, resmi öğretmenlerden öğrenmememdir." (FRANCİS BACON)

NOT : BİLİM - KURGU : Science - fiction

ğı açıklamaktadır. Meksika'da, Rivera'ların, Siqueiros ve Orozco'ların öncülüğü altında 1910'lardan bu yana ulusal nitelikler taşıyan bir sanat eğiliminin varlığı genellikle bilinir. Daha çok geniş ölçülere ulaşan duvar resmi biçiminde gelişiyor bu resim türü. Adı geçen serginin karakalem ve baskı resimler bölümünde, **Alt,dan Sigueiros, Charlot, Orozco, Rivera ve Montenegro**'dan orijinal desenlere yer ayrılmıştı. Daha yeni grafikçiler arasında **jesus Gallardo, Thelma Cortes ve Pablo O'Higgins** gibi sanatçıların eserleri dikkati çekiyordu.

Devlet Galerisinde Şubat ayı, genellikle uzak Anadolu kentlerinde görev yapan resim öğretmenlerinin, yıllık çalışmalarını sergiledikleri aydır. Sanat çalışmalarını ancak yayın organlarından izleyebilen, bir bölümü buna bile doğru dürüst olanak bulamayan genç resim öğretmenleri arasında, çalışma ve yaratma yeteneklerini her şeye rağmen sürdürme çabası gösterenler gene de vardır. Genellikle öğrenimlerini tamamlayıp, bir il ya da ilçede göreve atanan resim öğretmenleri, öğrencilerine yararlı olma çabalarının yanı sıra kişisel yeteneklerini renk ve çizgide yürütme iddiasından uzaklaşırlar. Çok çok, yılda bir kez devlet sergilerine katılırlar. Bu "asgari" çalışma temposunu gösterenler, hele bunu sürekli bir görev olarak kabul edenler, sanıldığı kadar çok değildir. Okul devresindeki heyecanlar, sanatçı ve arkadaş çevresinin yarattığı sıcak ortam sergiler, tartışmalar, yeni bir katkı getirme iddia sının dinamik çabaları; büyük umutlarla başlanan görevin güçlükleri, yöneticilerin anlayışsız işlemleri ve geçim koşullarının zorlukları karşısında çoğu zaman birer anı olarak geride kalır. Herhangi bir nedenle Ankara ya da İstanbul'a yolu düşenler, bir sergiye uğradıklarında, eski sanatçı bir dostu gördüklerinde, bu anıları yeniden yaşar, sürdürülemeyen onurlu bir çabanın acısını içlerinde duyarlar.

Yitmiş, kaybolmuş gibi görünenlerin, yıllar sonra yoğun bir sergiyle varlıklarını ispat ettikleri de olur zaman zaman. Hiçbir gürültü yapmadan, uzak bir Anadolu kentine sabır ve duyarlıkla gerçek isciliğini yürüten bu sanatçılar, yüzlerinden resimlerine yansıyan bir ışıltıyı da kendileriy le birlikte getirirler. Böylesi şaşırtıcı bir kişilik göstermek, elbette bilinçli ve yetenekli sanatçıların işidir.

Burhan Temel'in çalışmalarını 1960'lardan bu yana izlemekteyim. Daha önce Görele'de resim öğretmeni olarak çalışan bu arkadaş şimdilerde İstanbul'da. Akademi'den mezun olduğu tarihlerden bu yana, aşağ yukar her yl resimlerini sergileyip, çalışmalarından sanat çevrelerini haberdar ediyor. Temel'in bu kez gösterdiği resimlerin duyarlık ve espri yönünden geçen yıllara oranla bir gelişme gösterdiği söylenebilir. Ne var ki, birtakım karmaşık eğilimlerin arasında, açık - seçik bir kişilik bulma olanağı henüz yok. Fantastik, hatta yer yer Naif eğilimlerin - öğelerin de görülebildiği bu resimler, ilginç bir boya dokusuna eriştiği, fazlalıklardan arındığı ölçüde dikkate değer sentezlere ulaşabiliyor. Ama şimdilik bu türlü olumlu resimlerin sayısı, beklendiği kadar fazla değil.

Hatice ve Bahattin Odabaşı'nın, ışık yönünden galerinin en şanssız bölmesinde yer alan resimleri için de aşağı yukarı ayni şeyler söylenebilir. Doğu Anadolu'dan gelen bu arkadaşların çalışmalarında, yöresel motiflerin, kişisel gözlemlerin ağır basması, doğal bir gelişmenin işareti olabilirdi. Hatice Odabaşı'nın kıt olanaklar içinde gerçekleştirdiği ve teknik bakımdan hiç de küçümsenir gibi olmayan baskı resimlerinde, buna benzer işaretler bulmak mümkün. Grafik kompozisyonun olanaklarını, kişilik doğrultusunda zorlayan ve kendine özgü birtakım etkiler yakakalamaya çalışan Hatice Odabaşı'nda, duyarlık dozu oldukça önemli birtakım zevkli tesbitler var. Bahattin Odabaşı'nda ise doğa, resminin yapısal niteliğini etkileyecek, isabetli yorumlara yol açacak bir açıdan değerlendirilmiş değil henüz. Boya hamurunu ritmik fırça sürüşleri içinde soyut eğilimlerle paralellik kuracak biçimde özgürce kullanan bu arkadaşın, Yorumlarında derinleşmesi ve belirli bir formu çoğaltması beklenebilir.

Galerinin büyük bölmesinde **Hayrullah Batmaz,** seramiklerini; **Birim Bozok** ise resimlerini sergilediler. Hayrullah Batmaz, teknik yönden seramik kavramına yatkın, boyut yönünden heykeltraşlık anlayışına yakın görünen çalışmalarında, doğurgan ve hareketli bir seramik formunun çeşitlemesine gidiyor. Birbirini bütünleyen bu çalışmalar, her şeyden önce "velût" bir kişiliğin ürünleri olarak değerlendirilebilir. Bir - iki seramik dışında, tümü belirli "amphore" biçimini geliştiriyor bu seramiklerin. Ne var, bu biçimler gerektiği ölçüde teknik titizlikten yoksun gibi görünüyorlar. Ayrıca da biraz ayıklanmış olarak daha geniş bir salonda sergilenmiş olsalardı, herhalde şimdikinden olumlu bir sonuç elde edilebilirdi. Birim Bozok'a gelince, bu genç sanatçının resimleri, bir çeşit bitmemişliği, kararsızlığa varan tereddütleri yansıtıyor genellikle. Son yıllarda, sanatını renkçi bir çizgide biçimlendirmek isteyen kimi ressamlarda, Vuillard ya da Bonnard esprisine sahip çıkmak, gerçek duyarlığın bir çeşit ölçüsü olarak benimsenmiş gibi görünüyor. Doğayı yarı anımsatan ve boya trüklerine öncelik tanıyan eğilimlerin arkasında, belli - belirsiz bir Nabi'nin izlenimlerini bulmak için fazla bir gözleme ihtiyaç yoktur. Bozok'un resimleri arasında da, bu türlü izlenimlerden hareket eden kompozisyonlar ağır basıyor.

Bunların yanı sıra, soyut ve yarı - soyut resimler de yok değil. Bir ölçüye kadar ilgiyle karşılanabilecek boya deneyi, giderek orijinal bir kişiliğe dönüşebilirse, bu elbette sanatçının başarısını belgeleyecektir.

Erzincan'da görev yapan öğretmenlerin top-

dost'dan okurlarına resim notları

Meksika Sanatı

Bir orta Amerika ülkesi olan Meksika'da, ilkçağdan sömürge dönemine ve bağımsızlık çağına kadar çeşitli kültürler kaynaşmış ve gelişmiştir. Burada ilk yerleşik uygarlığı kuranlar, çevrenin elverişli koşullarını da değerlendirmiş olan Kızılderililerdir. Bu yerleşik uygarlık, İspanyolların bölgeyi istilâlarına kadar devam eder ve ortalama 3000 yılı kapsar. Ne var ki bu İspanyol öncesi dönemin ancak son birkaç yüzyılı üzerine ayrıntılı bilgiler edinmekteyiz. Çünkü arkeolojik buluntular, daha çok bu kesimle ilgili dir. Yapılmakta olan etnik ve arkeolojik araştırmalar, değişik yerleşme bölgelerinin varlığını ortaya koymaktadır. Arkeologların "Klâsik Dönem" adını verdikleri dönem genellikle milâdın ilk yıllarından İ. S. 1000 yıllarına kadar sürer. Hıristiyanlığın kabulünden sonra, köyler büyüyerek şehirleşmiştir. Bu süre içinde parlak uygarlıklar gelişmiştir. Mexico City yakınlarındaki **Teotihuacan**, bu uygarlıkların başlıca merkezlerinden biridir. Meksika körfezi kıyıları, orta yüksek yaylalar, güneydoğu Pasifik kıyıları, batı ve kuzey bölgeleri, zengin kültür kalıntılarının ortaya çıkarıldığı yerlerdir. İspanyolların bu bölgeleri ellerine geçirmelerine kadar, birbiriyle üstünlük savaşına girişen birçok şehir devletleri kuruldu. Meksika uygarlığının temel yaratıcıları olan Maya'lar güneydoğuya; öbür adı Mexico olan Aztek'ler ise Asya'dan gelerek XIV. yüzyılda **Tenochitlan** bölgesine yerleşmişler ve İspanyol istilâsına kadar bu bölgelerde zengin bir kültür yaratmışlardır.

İspanyolların bölgeyi egemenlikleri altına almak için giriştikleri savaşlar, XVI. yüzyılın başlarında etkili olmuştur. Bu savaşlar, yerli kültürlerle, batı kültürünün kaynaşmasına; İspanyolların önemli kesimlerde üstünlük elde etmelerinden sonra başlayan sömürge döneminde ise, İspanyol kültürünün daha da yaygınlaşmasına yol açmıştır. XVIII. yüzyılda İspanya Bourbonlar tarafından işgal edilince, İspanyol sömürgeleri -bu arada Meksika- Fransız hâkimiyetine karşı çıktılar. XIX. yüzyılın başında ise Meksika'da ilk bağımsızlık hareketleri başgösterdi. Bu yoldaki çatışmalar, uzun yılları kapsar. Bugün Meksika 1910'daki ihtilâlden sonra bağımsızlığına kavuşmuş 29 eyaletten oluşan ve 1917 anayasasına göre yönetilen bir ülkedir.

Sanat alanında ilk eserler, Meksika'nın yerli halkı Kızılderililere ait duvar freskleridir. Bu resimlerde hacim ve derinlik yoktur. Ayni resim üslûbunu, resimli kitaplarda da görüyoruz. Meksika sanatı genellikle yerli sanatın yaygın olduğu bu İspanyolöncesi dönemle, İspanyolsonrası dönem adı altında incelenir. Yerel öğelerin kuvvetle hâkim olduğu Maya ve Aztek kalıntıları, İspanyolöncesi döneminin en belirgin eserleridir. Son yıllarda yoğunlaşan araştırmalar, 1519'da İspanyol müstevlilerinin savaş ganimeti olarak İspanya kralı V. Charles'a bir bölümünü götürdükleri bu eserlerin, orijinal niteliklerini kuvvetle ortaya çıkarmıştır. Hıristiyanlık çağına kadar süren dönemde, özellikle seramik heykelcilik büyük gelişme göstermiştir. Taş, tahta ve kilden yapılmış maskeler, etnik karakter gösteren semboller, taş işçiliği ve mozaikler, oymacılık, dokumacılık ve maden işleri, İspanyolöncesi dönemin çeşitli sanat eserleridir.

İspanyol hâkimiyetinden sonra ise, yerli kültürlerden çok, Avrupa sanat biçimleri geçerlik kazandı. İlk resim okulu, 1525'de kuruldu. Kilise ve manastırların duvarlarını süsleyen bu dönem fresklerinde, batı sanatının etkileri vardır. XVI. yüzyılda Rönesans, XVIII. yüzyılda ise Barok sanatın etkileri önem kazanmıştır. 1781'de Meksika'da San Carlos krallık akademisi kuruldu ve öğrenime başladı. Heykel sanatı da ayni geçiş evrelerine sahiptir. Adı geçen akademi 1839'da yeniden düzenlenince, sanat plânında biçim ve içerik yönünden bazı yenilikler ortaya çıktı. İzlenimci resim, Martinez ve Dr. Atl gibi ressamlar yetiştirdi. Meksika'da 1910 ihtilâlinden sonra duvar resimleri ve grafik sanatı önem kazandı daha çok. **Diego Rivera, David Alfaro Siqueros, Jose Clemente Orozco, Jean Charlot** gibi modern Meksika sanatının temsilcisi olan bazı ünlü ressamlar, Meksika'da ilk sanatçılar sendikasını kurdular. Eserlerinde genellikle Meksika halk hareketini konu alan yerel bir üslûp ağır basar. Bu sanatçılar daha çok, büyük duvar kompozisyonları işlediler. Bu tür resmi, modern sanatçılar, halka ulaşmanın ilk koşulu saydılar. 1940'lardan sonra, daha evrensel bir üslûbu işleyen ressamların başında **Rufino Tamayo** gelir. Gravür sanatında Meksika sanatının öncüsü ve en tanınmış ustası, **J. G. Posada**'dır.

lu sergilerinde yer alan resimlerin hemen tümü, okul döneminin araştırıcı ve biraz da tutuk ve sınırlı havasını yansıtıyordu. Birbirlerine benzemeyi şimdilik bir sakınca olarak kabul etmemiş gibi görünen bu grup sergisi, doğal biçimde iddia taşımaktan da uzaktı.

Ancak bunlar arasında **Neşe Telci**'nin grafikleri, klişe bir figür deformasyonunu kullanmakla beraber, yer yer bilinçli bir sanatçı tavrını da yansıtmıyor değil. Gözlemi ve araştırmayı ister istemez ikinci plâna iten klişe köylü tasvirleri, Özellikle grafik vizyonun bizde yerel ölçüsü olarak benimseniyor çoğu zaman. Bunun yanlışlığı kavranmadıkça, grafik duyarlıktan söz açılamaz.

Türk - Amerikan Derneği Galerisinde

Çağdaş Amerikalı ressamlardan **Richard Callner**'in renkli baskı resimleri, mitolojik konuların çevresinde biçimleniyor. Modern grafik esprisini, Asur ya da Babil kaynaklı doğu mitolojisine uygulamak isteyen bu resimler, "Lilith" adlı bir efsane kahramanının üzerinde temelleniyor. "Lilith", doğu efsanesine göre Adem'in karısıdır. Doğurduğu cinlerle tanındığı için "cinlerin anası" olarak bilinir. Callner'in baskı resimlerinde, bu efsane yaratığı erotik biçimler içinde soluk renklerle sık sık karşımıza çıkıyor. Çağdaş mitolojinin, son zamanlarda özellikle grafik olanaklarla bağdaşan yönü dikkate alınırsa, Callner'

TOMRİS UYAR'dan bir öykü

DİZ BOYU PAPATYALAR

Gece boyunca bir su aktı durdu düşünde. Bir iki kere yataktan kalktı, muslukları sıkıştırdı ama ondan değildi. Su boyuna aktı. Odanın tavanı alçalmadı; duvarlar iki yandan bastırmadı; yatak, altından kaymadı; biri kırmızı bir havlu tıkamadı ağzına. Tersine, soluk aldı. Nicedir alıştığı, o yüzden de bir an önce gelip gitmesini beklediği karabasanlardan nasıl uzak bir geceydi! Binlerce küçük çocuğun ayak pıtırtısını, evin içinde sevinçle oradan oraya koşuşturuşunu andıran su sesi kesilmedi.

Sabah kalktığında camdan bakmak istemedi canı. Gecenin büyüsü hemen bozulacaktı. Dışarda başkentin beylik bir Pazar sabahı nasıl olsa. Kurşun gök, baca dumanlarını amansızca bastırır yaşayanların üstüne. Hem kahvaltı sofrası toplanacak daha. Ahmet bir şeyler yemiş (peynirin bir köşesi cıvımış, reçelde ekmek kırıntıları var), arkadaşlarıyla sinemaya gitmiş.

Ev bomboştu. Reçel kavanozuyla kül tablalarına uzanırken Orhan'ın mektubu çarptı gözüne; dün akşam gelmişti. Zarfı yırtmamış, gerektiği yerden özenle açmıştı. Kaç yıldır kocasından gelen mektupları (evlendiklerinde, Ahmet iki yasında olduğuna göre, onbeş yıldır evliydiler) sabırsızlık edip yırtmadığını, usulca açtığını hesapladı Şermin. Belki Orhan'ın yazacaklarını artık ezbere bildiğindendi. Bildiklerinin doğrulanacağından ürktüğündendi. Gözucuyla baktı mektuba :

Sevgili hanımcığım, **(böyle başlamayı özgünlük sayar Orhan)**

Salimen vasıl olduk **(böyle sürdürmeyi de)**. Dün akşam saat dokuz sularında denize bakan şehir lokantasında Erdal'la oturup iki kadeh attık. Yemekler iyi burada, özellikle balıklar.

Sabah erkenden bankaya gittim çünkü otelde sular akmıyor. Çocuklar da beni bekliyorlarmış. Hepsiyle teker teker konuştum, hal hatır sordum. İyi insanlara benziyorlar, pürüz çıkacağını sanmıyorum **(bankadaki çocukların iyi insanlar oluşu, onları denetleyen Orhan'ın değerini nasıl yükseltiyor!)** Sevdiler beni **(demedim mi?)**. Erdal senin pilâkiyi çok özlemiş. Nerede yengenin pilâkisi, dedi. İlk fırsatta gelecek bize. **(Şimdi işleri sıralayacaktır)**.

Şerminciğim, benim ucuzluktan aldığım mavi gömlek var ya, hani sen yakalarını beğenmemiştin, onu Cuma'ya hazır eder misin? Bir-iki de mendil kaynat elin değmişken; nezleyim, çok soğuk buralar. Ha, kömür işi ne oldu? Sabri beye bir telefon etseydin, ilgilenirdi. Mart falan ama kış uzun sürecek galiba.

Ev sahibi, mutfak musluğu için birini gönderdi mi yoksa sızıyor mu musluk yine? Sakın savsaklama karıcığım, on kere telefon et gerekirse. Ahmet'e de söyle, derslerini boşlamasın (İşler bitti!).

Çok içmiyorsun, değil mi Şermin? Aklım sende kalmasın diye soruyorum, yoksa gönlünce iç tabii. Cumaya görüşürüz. Gözlerinden öperim.

Kocan,
Orhan.

Not : Kupon zarfı, büfenin üstündeki cam kâsededir. Kesmeyi unutma. Sonra eksikleri tamamlamak daha güç oluyor.

Sevgili Orhan! diye düşündü Şermin -gözleri doldu- Bir tanecik sevgili Orhan!

Şimdi kimbilir hangi kıyı kahvesinde, denize en yakın, en kocaman taşın üstüne çökmüş, bir balıkçıyla konuşuyorsundur. Deniz, ağır ağır akıp gider yanınızdan. Hiç telâş yoktur. Üçünüz büyük bir uyum içindesinizdir. Yalnız rüzgâr bo-

---

in bu dizi resimlerinde Diana'nın, Leda'nın, Venüs'ün, Evropa'nın, "Lilith"le birlikte oluşturdukları mitilojik dizi ilginç karşılanabilir. Ne var ki, mitolojik konulara çağdaş bir dil uygulanırken, bu dil içinde çağdaş insanın yeri de saptanmalıdır. Bu ise, üslûbu derin boyutlara ulaştırmakla mümkündür. Callner'in renklerinde beliren anlamsal perspektif, anlatımın bütünü doğrultusunda yeterince değerlenemiyor. Gene de grafiği ve mutolojiyi sevenlere, bu resimlerin bir şeyler söyleyeceğini sanıyorum.

zar bu uyumu arasıra. Sabah altıda kalkıp titizlikle bağladığın boyunbağın savrulur o rüzgârda; düğüm, sağ omuzunun üstüne gelir. Gece otel odasında yıkayıp astığın beyaz naylon gömleğin yakası nemlidir daha, kırışmıştır; sen aldırmazsın. Giyimine özen gösteren bir müfettiş gibi konuşursun. Oysa ne bulsan geçirirsin üstüne bilirim ama pantalonun paçası darmış, ama küçük düğümler atmaktan ipe dönmüş boyunbağın.. Sandal renkleridir seni ilgilendiren, balık cinsleri, yaz tasarıları, sendikalar ve hisse senetleri... Yaşamadan söz eden birinin tafrası yoktur senin sesinde, doğadan kopmamış birinin usul güveni vardır. Elini kolunu hiç sallamazsın. Bir taşa "ilişmen", söz konusu bile değildir; o taşın üstünde yıllardanberi oturuyorsundur sanki, yıllarca da oturacaksındır. Deniz böyle akıp gidecektir yanıbaşından.

Çanakkale'nin hırçın suyu, Ege'nin göz kamaştıran tuzu, Karadeniz'in üstlerde soğukluğu, içlerde sarmalayan ılıklığı, hiçbiri, hiçbiri önemli değildir. Çünkü tek "deniz" vardır senin sözlüğünde : denizcileri besleyen doğurgan, anaç deniz.

O günlerde bile (balıkçı amcanın sandalında kışlık okul harçlığını çıkarmaya çalıştığın günlerde yani) kuşların kışkırtıcı çığlıklarına bir kere bile kaptırmamışsındır kendini, kalıbımı basarım. Hep önüne bakmışsındır, gözünü oltadan ayırmamışsındır (şimdi benimle konuşurken de hep önüne bakıyorsun). Sonra, acıktığında, ananın bir çıkına sardığı zeytinle ekmeği çıkarıp yemişsindir. Ama yavaş yavaş çiğneyerek, büyük lokmalar atarak, yediğinin tadını bile düşünmeden.

Bugün, kendi deyiminle "koskoca bir banka müfettişiyken" bile, kendi sınıfından insanlarla konuşurken o sıcak somunu bulup cıkarmayı, bir balıkçıyla arana, ikinizin de erişebileceği bir uzaklığa yerleştirebilmeni bunlara borçlusun, sevgili Orhan. Çünkü yaşamana sıkı sıkı bağlı bir sözlükten seçersin sen kullandığın sözcükleri. Beşyüz sözcük topu topu, olsun! Varsın yaşaman kadar sınırlı olsun sözcüklerin. Sen bu yüzden tutarlısın zaten, değil mi sevgili Orhan? Ankara'ya bu yüzden uygunsun; evindesin, güvenlisin bu kentte. Bir anlasan... Bak :

Kısa doğru bir akşamdı. Yağmurlar dinmemişti daha. İşten çıkma saatlerinde, onikilerde ve beşlerde ansızın bastıran Ankara sağanağı yeni geçmişti. Islak anacaddeye taşıyordu yan sokaklar. Balıkçıların, kitapçıların, çiçekçilerin, basık terzihanelerin, depoların, berberlerin fazla mesaiye kalmış memurlarla dolu işyerlerinin donuk ışıkları tek tek seçiliyordu caddeden. Çorap mağazalarının önünde biriken kalabalık dağılıyor, dolmuş kuyruklarına ekleniyordu usul usul. Sığırcıkların sesi geliyordu.

Dolmuşa atlerken güçlük çekmişti Şermin. Kemanını bacaklarının arasına iyice sıkıştırdı. Tatile giriyordu o akşam. Prova dönüşü, kemanını da eve götürmek gerekmişti. Yoksa utanırdı taşımaktan. Dışardan bakanlar için, gülünç, özentili, yine de fiyakalı bir oyuncaktı bu keman. Oysa Şermin için, kendi mutsuzluğunun elle tutulur bir simgesiydi. Bir tabuttu canım düpedüz. Şermin'in taşımak zorunda olduğu kendi tabutu. Ne kadar gizlese gözlerden, ne kadar geride bıraksa bir gün kalabalığın içinde taşımak zorunda değil miydi nasılsa? Omuz verecek kaç kişi var bu tabuta? Omuz vermekten utanmayacak?

Şöför, kemana şöyle bir göz attıktan sonra yanındaki delikanlıya döndü, konuşmayı bıraktığı yerden sürdürdü, yarın Kayseri'ye gidecekti yedek pahça aramaya; gelir miydi? Oğlanın gırtlağından denizi andıran kesik, hışırtılı sesler çıkıyordu konuştukça.

Erkekliğe yönelen bir delikanlıyı ele veren, sık sık çatlayan ses. Ahmet'le aynı yaşta olmalı. Bir - iki yıldır ansızın büyüyen ellerini kollarını nereye koyacağını kestiremiyor Ahmet de. Kaşıkları tutarken elleri titriyor, döküveriyor şekeri örtünün üstüne. Pabuçları amma da garip yerlerden deliniyor, eskiyor hemen. İki tabak makarnaya bana mısın demiyor, yutkunuyor sık sık, gözleri dalıyor. Elleriyle ayaklarının oransızlığını örtmek için midir nedir, hep ufak çatal, ufak kaşık, ufak tornavida seçiyor. Dokunduğu her şeyi bozuyor, geçtiği her yeri dağıtıyor.

Bedeninin yıldan yıla değişen boyutlarına ayak uyduramıyor bir türlü. Geçen yılki kavanozu bu yılın elleriyle açarken kapağı kırıveriyor; sürahiyi deviriyor kolunu uzatınca... Onu yalnız bırakmalıyım artık, diye düşündü Şermin. Taşıma suyla serpilmesin. Analık sevgisiyle üstüne abanmak, bencillik olacak bundan böyle. Nasılsa, öz babasından çok sevdiği Orhan yanında... Arkadaşlık etme gibi özürlerle varmamalı üstüne. Bu, kesin.)

Şoförle konuşan delikanlı, Amasra'lıymış aslında. Bu sabah amcasını -şoförü- yoklamaya gelmiş Ankara'ya. Konuşulanlardan öyle anlaşılıyor. Piknik'e gitmişler öğle yemeğinde. Şiş, tavuklu pilâv, krem karamel yemişler. Bira içmişler.

(Delikanlı, ellerini nereye koyacağını kestirememiştir yemekte. Krem karamele kararsız gözlerle bakmıştır; önce amcasının davranmasını beklemiştir; çatalla mı girişecek, kaşıkla mı? İçerlerden döne döne dış bölüme dağılan duman halkalarını gözlemiştir. Uzun paltolarının etekleri rüzgârda iki yana savrulan gazeteciler vardı Piknik'te. O saatlerde. Puro içer, pipo içer, kahkahalar atarak taşradan gelen meslekdaşlarını ağırlarlar. Günlük olayları kendi bulgularıymışçasına anlatırlar. Parti başkanlarını küçük adlarıyla anarlar. Az bahşiş bırakırlar. Ancak bir başlarına kaldıklarında suskunlaşırlar. Bu delikanlı o güleçliği, o girişkenliği nasıl şaşkınlıkla izlemiştir kimbilir... Kapıdan itişe kakışa içeri dolan başkentli kadınlara bakmıştır uzun uzun. Başkentin çalışan kadınları ne kadar aykırıdır

günışığına! Hele bağımsızlığı sevgisizlikle karıştıranlar... Bin güçlükle sararttıkları saçları çabucak parlaklığını yitirir, gözaltları torbalanır. Bu yaşta bir oğlanın gözünde biçimlidirler yalnızca. Memeleri düzdür, boyunları pörsük, elleri damarlıdır. Öğleleri sandöviçlerle, ayaküstü kebaplarla geçiştirirler. Bu sıkı perhizden birikenleri genç - işi buluzlara, ekose eteklere yatırırlar. Özellike kırkından sonra, "Bir sosisli, bir ayran lütfen!" diyerek kasaya ellerini uzattıklarında, büsbütün tizleşir sesleri. Hayır kurumlarında görev alırlar o zaman. Kulüplerde toplanıp akşamları, sanat üstüne konuşurlar. Genç aktörlerle şakalaşırlar. Günışığından kaçmaya başlarlar. Ne var ki Piknik'in girişinde arkadan vuran ışık, hemen ele verir onları.)

Önde oturan belirsiz iki karaltı, su deposunun orada indiler. Sesler kesildi bir süre. Yol ıssızlaştı. Gök, açıldı tepede. Şermin camdan bakmayı sürdürdü. Orhan'la konuşmadılar.

Onlar inerken, "Ne olacak," diyordu delikanlı. "Gelirim. Hem görmüş olurum Kayseri'yi. Parçayı birlikte ararız. İki gün daha kalırım..."

— Yürüyelim, dedi Şermin.

— Yorulmaz mısın? Kemanla falan...

— Yok canım. Ne kadarcık yol zaten.

— Hayır belki yemek yapmamışsındır. Ahmet de gelir neredeyse. Geciktik.

— Senin bir işin mi vardı yoksa? Yemekten sonra çalışmak?

— Yoo.

Kopuk kopuk sözcüklerden anlatılmaz bir tedirginlik büyüdü. Öyle ki yola bakınca çimenlerin yağmurdan sonraki kokusunu bile duymadı Şermin; sağlıklı, budala amerikan çocuklarını gördü yalnızca. Konsolosluk arabaları simsiyah parladı; gözünü aldı. Dokuma heybeler, yün çoraplar, tek parmaklı eldivenler, pirinç mangallar, bakır siniler, elden düşme çocuk arabaları, Kavaklıdere'nin iğreti küçük dükkânlarından çıkıp ucuz erkek losyonu kokan caddeye yığıldı. Bütün bu eşyaların belirgin kırmızıları birleşti, kocaman bir kırmızı oldu: (İşte, dedi Şermin, geceleri ağzıma tıkılan kırmızı havluyu bu ayrıntılar dokuyor!)

Bir esinti çıktı. Kavaklar bir uyarıya kulak verircesine yan yattılar. Havadaki ufacık değişmeler, doğadaki çıtırtılar yüz kata varan bir boylumla yankılandı Şermin'in yüreğinde. Sendeledi. Bir bahçenin duvarına yaslandı. Elini uzatsa, Orhan'ı yanında bulacağını biliyordu ama uzatamadı, sustu.

— Canın sıkılıyor senin, dedi Orhan ürkekçe.

Hastalanıyorum galiba. Gücünün usulca çekildiğini ayırt etti.

Bir çocukla köpeği geçti yanlarından: toprak yolda ayak izleri kaldı.

— Arkadaşın yok, dedi Orhan. Yani kimseyle görüşmüyoruz. Konuştukça açılır insan diyorum, inanmıyorsun bana.

— Kimlerle görüşelim söz gelimi? Erdallarla mı? Öbür müfettiş arkadaşlarını sevmiyorsun ki sen. Züppe buluyorsun onları.

— Arada bir çekilir canım. Önemli olan, senin insan içine çıkman. Ne böyle, evden provaya, provadan eve.

— Dostlarım var benim, sen tanımıyorsun.

— Eve çağırmıyorsun ki onları... Suç sende. Tanıştırsaydın.

— Sevmezdin ki. Daha doğrusu yadırgardın. Belki benden ayrı tanısaydın severdin ama artık olmaz.

— Sanatla hiç ilgilenmezmişim gibi konuşuyorsun Şermin, seni bilmezmişim gibi.

Anlaşılmaz bir el hareketi yaptı Şermin.

— Anlatamadım. Bak: Bin kişi için keman çalan, sırasında yüz kişiye arya söyleyen, elli kişiye bale yapan kişiler onlar. Hep birlikte bitirdik okulu. Bir şeyler yapabileceğimizi sanan yetenekli öğrencilerdik (sen o dönemde tanımıyorsun beni) O; artık biliyoruz ki (yutkundu), ne kadar çabalarsak çabalayalım, yaptığımız işin özünde yatıyor kopukluk.

— Gerçekten anlıyamıyorum dediklerini, dedi Orhan yavaşça, Anlamadığı, yüzüne yayılan çocukça şaşkınlıktan belliydi. Akşamlara kadar çalışıyorsunuz. Sen sözgelimi çok iyi çalıyorsun; yalnız ben değil, herkes öyle diyor.

— Daha iyi söylüyorsun ya, dedi Şermin bezginlik içinde. İşimi seviyorum. Hepimiz seviyoruz işimizi, o yüzden de bırakamıyoruz. Çok geç. Gençliğimizi iki yıla sığdırıp hızla tükettik.

— Göreceksin, dedi Orhan kesin bir müfettiş sesiyle. Diyarbakır turnesinden sonra her şey düzelecek. İstediğin, özlediğin kalabalık için çalacaksın orada. Ama ödün vermeyeceksin elbet. Halkı sizi anlayacak düzeye yükseltmek gerek.

— Bence; dedi Şermin (gözleri doldu yine), dinleyicilerimizi de buradan götürmeli otobüslere bindirip. En iyisi bu. Onlar hiç değilse alıştılar bize. Diyarbakır'da, smokini, tuvaleti, kabartılmış saçlarıyla Ankara'daki kadronun küçüğü çıkacak karşımıza. Nereye gitsek, onlar çıkacak. Yani demek istiyorum ki, bizim dertlerimiz ilgilendiremez seni. O kadar azız ki sayıca, ilgilenmeye değmez zaten.

Şermin, çıplak ayak yürüdü, bahçe kapısını açtı. Soğuğu yüzünde duydu. Ankara'nın soğuğu gelir gelir vurur, ama iliklere işlemeden; yalnızca yalazlayıp geçerek, burnu ve elleri kızartarak; yüreğe, giysilere değmeden. Bahçenin çimenleri gece boyunca kamçılanmış o ısırıcı rüzgârla.

O kış - başı - akşamından bu yana her yan kar içindeydi. Ankara, Mart ayının bu son pazar

günü, kapılarına zincir vurulmuş çelikten bir iş hanı gibi soğuk ve asık yüzlü. Oysa üç ay süresince kar, temiz beyazlığıyla ne güzel örtmüştü her yeri. Öfkeleri bastırmış, coşkuları dindirmişti. Her şey, beyaz bir dalgınlıktı üç aydır. Evler de o yüzden süpürülüyordu boyuna. Bulaşıklar yıkanıyor, lekeli sofra örtüleri köpüren sulara bastırılıyor, boyuna eğilinip kalkılıyor, eğilinip kalkılıyor, yerlerden iplikler toplanıyor, kırıntılar süpürülüyordu. Evini dolaşılır kılmaya çabalıyordu herkes. Kış, en büyük yardımcıydı. Başkentin güneş ışığında büsbütün bürokrat duran sarı benzini gözlerden gizlemişti hiç değilse.

Ama Nisan gelmişti işte. (Şermin bir bardak konyak doldurdu. Pazar sabahının ilk konyağı bu. Önünde yeme ve içme dilimlerine bölünmüş kocaman bir gün var.) Çok çok iki hafta sonra, Samanpazarı'nın oralarda kıştan kalma bezgin bir arabacı, atını boncuklarla süsleyecek.

Çamuru elleriyle yoğurup unutulmaz biçimler yaratan bir çamur ustası, doğadaki yeni renklere öykünecek.

Dikmen kırı konuksever bir yüz gibi açılacak yoksulluğu içinde :

BUYURUN!

Çatılardaki son karı eritmeye çabalayan küçük sokak güneşine baktıkça gözleri dolacak kişinin. "Boşuna!' diyecek. "Boşuna! Bu kent kasketini fırlatmaz havaya! Bir kere bile fırlatmayacak!" Çünkü kendiliğinden oluşmuş bir kentin doğal eğimleri, halkının içgüdüsünü yansıtan akla yakın yokuşları, çıkmaz sokakları yoktur burada. Her şey insan elinden çıkmıştır. Evlerdeki uzun taşlıklar (hiç şaşmaz) bir muslukla son bulur mutlaka. Evler dağıtılmış, oda oda lokantalar haline getirilip boğazına düşkün parti delegelerinin buyruğuna sunulmuştur. Eskiden kalma, tek tük ağaçlıklı yollar da başlarına ve sonlarına taksi durakları konularak cezalandırılmışlardır başıboşluklarından ötürü. Çünkü başkent burası. Burada her şeyi devlet kararlaştırır. İçerine bir çığlık gibi tıkılı kalanlara yer yoktur burada! Burası, yavaş yavaş, bin türlü güçlüğe göğüs gererek yetişen, sonra da bu güçlüklerle bir daha karşılaşmamaya kararlı olanların yurdudur. Senin yurdundur sevgili Orhan!

Şermin bahçedeki sepetin içinden birikmiş gazeteleri aldı, içeri taşıdı, sedirin üstüne yaydı. Radyoyu açtı sonra, ikinci konyağı doldurdu. Açık bıraktığı camdan rüzgâr hohladı yüzüne doğru. Ağzındaki konyak kokusu odaya yayıldı. Coşkunca içtiği bir gecenin ertesi günü birayla başlardı genellikle; kuşluk vaktine titrek gölgeler çizilirdi. Derken iki duble konyak: gün, yavaşça ısınırdı. Kış ortasında bile. Daha önce gözden kaçan, kendilerini yeterince belirlemeyen ayrıntılar keskinleşir konyakla, hızla büyümeye başlar, çarpık boyutlara varırlar. Kendini bıraktın mı, güne söz geçirir konyak. Rakı gibi ağırlaşıp dilin ucuna yerleşmez kolay kolay. Votka gibi ense kaslarını aşağı çekmez. Sezgileri bileyler yalnızca :

Bak, kemanlar nasıl genişliyor, nasıl dönüp dönüp yağıyorlar bir duygu sağanağıyla. Akdeniz şarkılarına özgü bir bolluk bu; bir dayanışma. Oysa bir konçertoda keman, tek başına ne kadar dayansa kârdır. Sonda olmadık gösterilere girişmesi, boğuluşunu pekiştirmek içindir.

Şermin kalktı, üçüncü konya,ı doldururken, büfedeki cam kâseye baktı. Orhan'ın özenli yazısıyla üstüne "Kuponlar" yazdı zarf, oradaydı. Aldı zarfı, sedire attı, gazeteleri açtı.

(Ne güzel boyuyorlar kupanlardaki evleri! Pes! Sanki dünya yeni yaratılmış. Deniz, uzaktan belli belirsiz görünüyor. Gökyüzünün mavisi bile yepyeni, el değmedik. Orhan'ın keman çalan karısının yanısıra bir de böyle bir evi olsa, hiç değilse yazısına özen göstermek zorunda kalmazdı. Gazete sayısını azaltırdı. Her kapıya ayrı bir sürgü takardı. Çocuk istemezdi. Boşuna biriktirmiyor bu kuponları! Her kuponun bir eve, her yeni evin bir kupona dönüşeceğini bilmesine karşın biriktiriyor. Demek yitirebileceği kadar çok şeyi var artık. Tehlikede. Bu güvenli yaşamanın bozulmaması için de her şeyi göze alabilir.)

Şermin'in hızla akan düşünceleri kesintiye uğradı ansızın. Kuponlardan birinin yanındaki yazı gözüne çarptı : YU PAPATYALAR... BOYU PAPATYALAR... DİZ BOYU PAPATYALAR... diye okudu. Bir uçak şirketinin ya da bir yazlık otelin reklâmı olsa gerek. "... Geçirmek istiyorsanız, sizi DİZ BOYU PAPATYALAR..." Başı - sonu yırtılmıştı yazının.

(Böyle anlarda hep olur. Yerinde kullanılan bir sözcük, ansızın yükselen bir şarkı, nasıl kavratır yaşamayı! Ne diyor radyodaki ses : "Teamo Te"' Ne demek Teamo Te? "Seni seviyorum, seni, seni," gibi bir şey. Hiç usanmadan, yenileyerek. Dili bilmesek bile anlıyoruz. Akdeniz'in ortak dili bu. "Diz boyu papatyalar," anlamına da gelebilir. "Daha yığınla çocuk bezi, don - çorap var yıkanacak," anlamına da. "Seni seviyorum, hadi hoşça kal, bir gün o kıyı kahvesinde yanına çöküp iki kadeh içmek istiyorum aslında," anlamına da...)

Şermin kalktı, paltosunu giydi, yürüdü, kapıyı açtı, çekti.

O zaman, uzun süren bir bayram şenliğinden sonra iğreti ışıkları söndürülmüş, renkli, ampulleri taklardan sökülüp alınmış, her günkü bildik adımlara dönmüş bir anayolu duyabileceklerini duydu.

HAVVA PINAR KÜR'den bir öykü

YÜZ ON YEDİNCİ SAYFA

Kitabın yüz on yedinci sayfasını okuyordu başını kaldırdığında. Denizden çıkıp kendisine doğru gelen adamın düş mü gerçek mi olduğunu anlayamadı bir an. Güneşin ışığı o denli keskindi ki, bir iki metreden fazla uzaklıktaki hiç bir şeyin kesin çizgileri belli olmuyordu. Parlak sarı bir bulanıklık içindeydi her şey. Yaklaştı adam. Islak gövdesinden süzülen sular, gene güneşin etkisiyle olacak, yaldız yaldız parlıyordu.

Adam gülümsedi, karşı sahili gösterdi eliyle.

"Tee oradan yüzerek geldim," dedi. "Dönmezden önce bir iki dakika soluk olmama izin var mı?"

"Elbette," dedi, kitabın yüz on yedinci sayfasını kıvırdı.

Derin soluklar alarak bir süre ayakta durdu adam. Oturmak için çağrı bekliyordu belki de. Şaşırtıcı bir güzelliği vardı. Genç kadın, onun köyde birkaç kez giyinik olarak gördüğünü hatırladı. Bu güzelliğini fark etmemişti o zamanlar. Bütün kasları gelişmiş, hem de anlatılmaz bir uyum içinde gelişmiş, ipince, upuzun bir gövdesi vardı adamın. Kış aylarında çıkarmak zorunda olduğu sinema dergisinin sayfalarında sırıtan can sıkıcı yıldız gövdelerine hiç benzemiyordu üstelik. O yıldızların bir yanları öteki yanlarından daha çok gelişmiş olurdu hep. Ya omuzlar ikişer metre uzardı, ya kol kasları balon gibi şişer, ya da memeleri kadın memesi gibi dolgun ve mide bulandırıcı olurdu. Bu gövdeyi onlar gibi aşağılık olmaktan kurtaran şey, akıl almaz inceliğiydi. Bir de göğsün dümdüz ve tüm tüysüz olması... Bir erkek güzelliği, hattâ insan güzelliği bile değildi karşısındaki... Bir tür... evet, evet, heykel güzelliği.. Kasların etten biçimlenmiş olduğu düşünülemezdi. Ne olduğu bilinmeyen bir maddeden oyulmuştu sanki bu adam. Eliyle dokunmak istedi.

"Otursanıza. Dönüşte de, yüzerek gitmeyi düşünmüyorsunuz, umarım."

"Neden olmasın? Bu sıcakta yürümek çekilir mi? Su serin hiç değilse."

Adam oturdu. Otururkenki hareketleri de, biraz önceki sanat yapıtı benzetmesine uyacak nitelikteydi. Gülümsemesi de. Bütün dikkatini adamın yüzüne çevirdi bu kez. Bir Matisse'e, bir Picasso'ya bakarkenki gibi zevkle, sevinçle incelemeğe koyuldu. Adam da, sanki içinden geçenleri anlamış gibi, hiç kımıldamadan, yalnız gözlerindeki parlaklık her an biraz daha artarak incelemenin sonunu bekledi. Gövdenin uyumuna aykırı düşecek hiç bir şey yoktu yüzde. Bütün çizgiler büyük bir özenle, inceden inceye yontulmuştu belli ki. Burun deliklerinin biçimine dek her şey öylesine güzeldi ki... Sırf gösteriş olsun diye koyun bir ucundan ötekine yüzecek bir sporcu aptallığı yok bu yüzde, diye düşündü. Ve, adamın görünüşüyle kişiliği arasında çok belirgin bir uyumsuzluk olabileceği geçti kafasından. Ama şu anda önemli değildi bu. Alından çeneye dek yüzün tüm çizgilerini inceleyip, ufak kulaklardan -evet ufak, ama çok ufak değil, tam gerektiğince ufak- boyuna geçti gözleri. Sonra gene omuzlar, kollar, göğüs, el parmakları, bacaklar, diz kapakları, ayaklar... Gövdenin çıplak olan her yanını bir bir gözden geçirip en ufak bir kusur bulamayınca müthiş bir mutluluk kapladı içini. Ayağa kalktı.

"Çok sıcak oldu burası," dedi. "İçeri girelim, içerisi serin."

Ve adamın yüzünde belireceğini bildiği ve belirdiği anda bütün güzelliğini yok edip onu dergi kapaklarından sırıtan yıldızlara benzeteceğinden emin olduğu erkekçe anlamı görmek istemediği için, hemen döndü, evin kıyıya açılan tahta kapısından içeri girdi.

Taştan yapılmış eski bir rum eviydi burası. Şaşılacak kadar ucuza kiralamıştı yaz için. Biri kıyıya, biri sokağa bakan avluya açılan iki alçak kapının arasında kalan, ufacık, dört köşe taşlık gerçekten de çok serindi. Taşlığın bir yanındaki kapıdan mutfağa geçiliyordu. Öteki yanında ise, samanlık merdivenlerini an-

dıran, tahta, oldukça derme çatma bir merdiven.. Hemen merdivenleri tırmandı. Genişçe bir odadan başka bir şey yoktu yukarda. Odanın ortasına, yere, iki kişilik bir yatak serilmişti, yatağı beyaz bir cibinlik çevreliyordu. Alçak tavana tutturulmuştu cibinlik. Yatağın hemen yanına bir sürü kitap yığılmıştı. Bir köşede açık bir bavul, bavulun içinde akıl almaz bir giysi ve çamaşır karışıklığı vardı. Duvarlardan birine orta boy bir aynanın dayanmış, aynanın önünde türlü fırçalar, kalemler, krem kutuları dağılmıştı. Denize bakan iki küçük pencereden giren güneş ışığı, cibinlikten süzülüp yumuşadıktan sonra yatağın ayak ucuna düşüyordu.

Adam geldikten sonra kapatmış olduğu, ama elinden bırakmayı unuttuğu kitabı yatağın yanındaki yığının üzerine fırlattıktan sonra, cibinliğin içine girip, ıslak mayosuyla uzandı yatağa. Adamın içeri girdiğini, yukarı çıkmazdan önce bir süre duraksadığını, sonra ağır ağır merdivenleri tırmandığını işitti.

Beklemek, tanrının günü beklemek, daha ne kadar bekleyeceğini bilemeden beklemekti kadını tüketen. Adam her gün aynı saatte gelmiyordu çünkü. İşi ne zaman biterse o zaman geliyordu. Hemen hemen herkesin tatip yaptığı, gün boyun boş gezdiği bu köyde çalışan beş on kişiden biriydi. İş saatleri de belirli değildi üstelik. Kimi zaman da, işten sonra arkadaşlarıyla içmeğe dalıyor, gece yarısına dek gelmeyi unutuyordu. Belli bir saati olabilseydi bu gelişlerin, yarım saat, bilemedin bir sat önceden beklemeğe başlayacaktı. Böyle bütün gün evin içinde dört dönmeyecek, "ya ben sudayken gelip de dönerse" korkusuyla denize girmekten bile çekinecek hale düşmeyecekti. Adam, bazan bir fırsatını bulup öğleden önce gelebiliyordu, bazan akşamın beşinde, bazan da gece yarısından sonra. Bir keresinde dayanamamış, kalkıp adamın iş yerine değin gitmişti. Ama onu orada çalışır görmek, öylesine aykırı düşmüştü ki kafasındaki sanat yapıtı motifine, o denli ters gelmişti ki, onu bir kez daha aynı durumda görmektense, bütün gün evde beklemeği yeğ tutmuştu. Ama işte, beklemek de aykırı geliyordu. Tüm kişiliğine, tüm yaşantısına aykırıydı beklemek.. Ve adama deli gibi kızıyordu beklettiği için. Sinirleri yıprandıkça yıpranıyordu. Kitap bile okuyamaz duruma gelmişti. Oysa, sinirlerini iyice dinlendirmek içindi bu uzun tatil. En biçimsiz yazıları, en biçimsiz yazılarla birlikte, en biçimsiz şekilde basarak en büyük parayı kazanmaktan başka bir şey düşünmeyen patronu bile kabul etmişti böylesine uzun bir tatilin gerekliliğini. Gereğince dinlenmesi, tüm sıkıntıları içinden atabilmesi şarttı. Çok zorlu bir kış bekliyordu onu. Yeniden Cağaloğlu'na dönmek, piyasanın türlü bayağılıklarıyla uğraşmak, matbaa gürültüsünü çekmek bir yana, boşanırken zorla elinden alınmış olan oğlunu geri almak kavgası başlayacaktı Eylülde.

Kendisine işkence yapmak için üç yaşında bir çocuğu kullanmaktan çekinmeyen eski kocasından iğreniyordu. Ekmek parası kazanmak için yaptığı işten iğreniyordu.. Ama doğduğu günden beri sürdürmek zorunda bırakıldığı yaşam, böylesine bir kocaya itmişti onu. Ve, gördüğü eğitim, uzun sürdüğü, geniş kapsamlı olduğu halde, ya da o yüzden, kılgın olarak değerlendirilebilecek nitelikte olmadığı için bir sinema dergisinin yayın müdürlüğünü kabul etmek zorunda kalmıştı. Kimi zaman, yaptığı işin iğrençliği hoşuna giderdi.

"Bir sanat dergisinde, burdan aldığımın dörtte biriyle çalışsam, bir iş yaptığım düşüne kapılabilirim, hattâ zamanla inanırım doğru dürüst bir iş yaptığıma. İyice yok olurum o zaman.. Oysa şimdi, yaptıklarımın ne denli aşağılık olduğunu her an biliyorum. Adîlik çukurunun en dibinde olmanın da erişilmez bir yanı var..

Ama, bütün bunları kafasından silmesi gerekiyordu tatil boyunca. Geçen kışın acısını çıkarmak, gelecek kışın sıkıntısına hazırlanmak için her şeyi unutması, hiç bir şeyi düşünmemesi gerekiyordu. Onun için getirmişti bir sürü kitap. Kafasını yormayacak cinsten şeyler genellikle, düşündürmeyip sürükleyecek, oyalayacak şeyler... "Deniz, güneş, uyumak, okumak" demişti gelirken. İnsan yüzü görmeğe bile katlanamayacaktı. Oysa durup dururken bu adam çıkıp gelmiş, her şeyi terz yüz etmişti. Bu dünya güzeli adam, bu içi boş sanat yapıtı, sakin geçmesi gereken günlerini tedirgin etmişti. Gerçi beklemekten düşünmeğe zaman bulamıyordu, orası doğru. Ne var ki beklemek de, düşünmek kadar yorucuydu bir yerde.

Ve adam geldiğinde - ve her gün geliyordu adam ve geleceğini kesinlikle bilerek bekliyordu - ve adam geldiğinde, tüm kızgınlığı, tüm sıkıntısı, tedirginliği geçiyordu. Her seferinde arıyor, hiç bir seferinde en minik bir kusur bulamıyordu adamın gövdesinde. Öylesine yeni, öylesine alışılmamış bir şeydi ki bu onun için. O zamana değin sevmiş olduğu erkeklerin hiç birinin güzelliğine dikkat etmediğini düşündü. Oysa bunun güzelliğinin karşısında sevişmek bile ikinci planda kalıyordu. Hattâ, çoğu kez, sevişmeği hiç düşünmüyordu. Adam yatsın, uyusun, konuşmasın, hele hele hiç konuşmasın istiyordu. Onu seyretmek, yalnızca seyretmek, ya da hiç kımıldamayan gövdesinin üzerinde parmaklarını dolaştırmak bile şimdiye değin bilmediği, duymadığı garip bir mutlulukla, coşkun bir yaşama sevinciyle dolduruyordu içini.

Beklemeğe değerdi bütün bunlar herhalde. Değerdi, evet. Ama öylesine zordu ki beklemek.

Ağustosun ortalarına doğru, işinden ayrılacağını haber verdi adam. Kadının aklına o anda geldi fikir. Adamı alıp İstanbul'a götürmek, evinde saklamak fikri... Böylece her zaman, her zaman, günün hangi saatinde olursa olsun, birlikte olabilirlerdi. Salonda asılı duran Matisse reprodüksiyonu gibi, ama sahicisi, hem de canlısı... Bakmağa doyamayacağı bir sanat yapıtı yatak odasında..

Ertesi gün, adamın resmen işten arılıp, temelli geleceği gün, bütün gün bunu kurdu kafasında; İstanbul'daki evinde adam için yapacağı değişiklikleri, alacağı armağanları, akşamları dergiden dönüşte söyleyeceği şeyleri, duyacağı mutluluğu, İstanbul kışının soğuğu, pisliği, yorgunluğu içinde ve onun dışında kendisine yaratacağı küçük cenneti... Tam bir çocuk sevinci içinde düşler kurdu gün boyu, ilk kez olarak da, hiç tedirgin olmadan, sinirlenmeden, hevesle, coşkuyla bekledi adamın son gelişini.

Ve adam o gün gelmedi.

Yoldan geçen her ayak sesine fırlamaktan, denizden duyulan her kürek şakırtısına kulak kabartmaktan bitkin, istemediği bir uykuya daldığında sabah ezanı okunmuştu. Aynı gün, öğlene doğru, 'kapı çalındı da işitmedim' korkusuyla yataktan fırladı. Hiç gereği yokken uyuya kaldığı için küfretti kendine. Gelmiş olsa bile, kapıyı daha hızlı çalmayı, ya da deniz kıyısından dolaşıp cama çakıl taşı atmayı akıl edemez miydi acaba? Etmesi gerekirdi aslında ama, kimbilir.. Belki de kapıya bir işaret bırakılmıştı.. Koşarak aşağı indi. İki kapıda da bir şey yoktu. İki kapıyı da ardına dek açık bırakarak taşlığın ortasında durdu bir an. Sonra yavaş yavaş kendini toparladı. Mutfağa girip yüzüne soğuk su çarptı. Adam sabahları tıraş olsun diye alıp duvara asmış olduğu yuvarlak aynada şiş gözlerine baktı. Merak edilecek, sinirlenecek bir durum yoktu kuşkusuz. İşten ayrıldığı için, son gecesi olduğu için, arkadaşlarıyla içmişti herhalde. Sonra da bir yerde sızıp kalmıştı. Gereğinden çok içiyordu zaten. Şimdi uyuyor olmalıydı. Birazdan uyanır, kalkar gelirdi. Geldiği zaman hazır olmak için yukarı çıkıp uykusuz bir gecenin yüzünde bıraktığı izleri silmeğe koyuldu. Birkaç tür krem sürdü, masaja benzer bir şeyler yaptı. Sonra mayosunu giyip deniz kıyısına indi. Güneşte uzanıp birazdan çakıllar üzerinde işitilecek ayak seslerini beklemeğe başladı.

Bekledi, bekledi, bekledi...

Bir saat sonra sıcağa dayanamayarak denize girip çıktı. Gene bekledi. Denizden geçen her sandala el sallamak niyetiyle yerinden doğruldu. Hiç biri iskelesine yanaşmadı. Saat ikiye doğru mutfağa girip bir şeyler atıştırdı ayak üstü. Ve beklemeğe devam etti. Tedirginliği her dakika biraz daha artarak, mutfaktan taşlığa, taşlıktan yukarı, yukardan aşağı dolaştı durdu gün boyu. Akşam üzeri giyinip köye inmeğe karar verdi. Adam kendisi yokken gelip de dönüvermesin diye bir kâğıt yazıp avluya açılan kapının dışına iğneledi. Tam çıkacaktı ki, adamın denizden gelme olasılığını düşünüp, bir kâğıt da kıyıdaki kapıya bıraktı: "Birazdan döneceğim, bekle.."

Hızlı hızlı yürümeğe başladı köye doğru. Yolda karşılaşacaklarmış gibi bir duygu vardı içinde. Uzaktan görünen herkesin o olduğuna inanıyor, gelen yaklaşınca da, bu denli ilgisiz kişileri dünya güzeli sevgilisine benzetmiş olduğuna şaşıyordu. On dakika kadar sürdü köye varması. Doğruca adamın çalıştığı yere gitti. Oradakiler az çok tanıyorlardı kendisini. Sorularına karşılık,

"Biraz önce buradaydı" dedi birisi.

Bir başkası, "Denize gitmiş olacak," dedi, "belki de evine gitmiştir."

Adamın evine dek gitmeyi göze alamadı. Bir annesi, iki de kardeşi olduğunu biliyor, daha fazlasını öğrenmek istemiyordu. Plaja yöneldi bu yüzden. Saat beşi geçmişti ama, gene de korkunç bir sıcak vardı. Akşamki uykusuzluktan, gündüzki yorucu bekleyişten sonra güneşin alnında yürümek bayağı zor geliyordu ama, aldırmadı. Kalabalık değildi plaj. Kıyıda top oynayan birkaç çocukla, güneşlenen iki şişman kadından başka kimse kalmamıştı. Birden, buralarda dolaşmanın sersemce bir şey olduğunu düşündü. Adamın ne işi olabilirdi bu saatte plajda? Tanrı bilir şu anda evde bekliyordu kendisini. O karadan köye inerken, adam da denizden eve gitmişse karşılaşamazlardı elbet. Çabucak geri döndü; bir yandan koşar gibi yürüyor, bir yandan kıyıya uzanmış kendisini bekleyen gövdenin akşam güneşinde ne denli güzel olacağını düşünüyordu. Belki de kapıyı açmayı becermiş, yukarda, cibinliğin altında bekliyordu.

Soluk soluğa, ter içinde vardı eve. Hemen denize atlamak düşüncesiyle girdi avludan içeri.

Kapıların ikisi de kapalıydı.

Bırakmış olduğu kâğıtlar olduğu gibi duruyordu.

Kıyı bomboştu.

Gelen giden olmamıştı.

Aynı tür beklemeler, aynı tür aramalar, aynı verimsiz sonuçlarla geçen üçüncü günün gecesi adamakıllı boşandı sinireri. Kapkara denizin karşısında, güneyin o binlerce yıldızla dolu göğünün altında, hıçkıra hıçkıra, bağıra bağıra ağladı. Bir yandan da, son iki yılı kendisine işkence yapmağa adamış olan kocasının bile onu böylesine ağlatamadığı geçiyordu kafasından.. Bu ağlayışının, dergi için özetini çıkardığı filimlerdeki sahnelere benzediği geçiyordu, sonra adamın o eşsiz güzelliği, İstanbul için kurduğu düş-

ler geçiyordu, adamın davranışındaki akıl almaz anlamnızlık geçiyordu... On dakikadan fazla ağladı. Öyle, yüksek sesle, sesinin komşu yalılardan işitileceğini bile bile. Sonra kalkıp içeri girdi. Ağlamış olmanın getirdiği rahatlıkla uyuyup kaldı.

Kapının çalınmasıyla uyandı ertesi sabah. Yerinden fırlarken yüreği deli gibi atıyordu, ama merdivenleri ağır ağır indi. Hiç ber şey sormayacaktı. "Sonunda aklın başına geldi demek.." bile demeyecekti. Herşeyi önceden bilen kişilerin mutlu güvenliği içinde açtı kapıyı.

Temizlikçi kadındı gelen. Yaz başından beri haftada bir gün gelip ortalığı düzene koyan, çamaşırlarını yıkayan Raziyanım..

"Günaydın, Raziyanım," dedi, içinde bir şeylerin parçalandığını belli etmeyen bir sesle. Bunca beklettikten sonra, sabahın bu saatinde gelmesi güzel olurdu oysa, diye düşündü.

Bir süre sonra, yıkanacak çamaşırları aşağı indirdiğinde, Raziyanımı mutfakta çay içer buldu. Bardağın üzerinden meraklı meraklı, biraz da hınzırca bakıyordu. Bütün köy halkı adamla arasındaki ilişkiyi az çok bildiğiden, herkes biraz merakla bakardı zaten. Ama bu bakış her zamankinden değişik gibiydi. Durakladı,

"Ne o, ne var?" diye sordu.

"Hiiç. Bir çay da size koyayım mı?"

"İstemem, sağol. Denize gireceğim şimdi.." ve kapıdan çıkmak üzere arkasını döndü.

"Recep beyi yolcu ettik akşam. Siz gelmediniz.."

Adımı yarıda kesiliverdi. Sigarasını ağzına götürmekte olan eli havada kaldı. Ağır, ağır, çok ağır döndü Raziyanıma doğru. İçinden geçenleri hizmetçiye belli etmeyecek kadar kontrol edebiliyordu yüzünü elbet, ama titreyen bir eli havada tutmayı sürdürmek gülünç olacaktı. Kolunu indirdi.

"Recep bey gitti mi?'

"Haberiniz yok muydu? Ankara'ya gitti ya.."

"Ne işi varmış Ankara'da bu Tanrının sıcağında?"

"Nişanlısı var ya işte. Kızcağız oralarda çalışırken Recep beyin bu kadar uzun süre burada kalması bile ayıptı zaten. Ekimde evlenecekler de, düğün hazırlığı falan yapıyor Ankara'da. Onun da ailesi aslen buralıdır.."

Sigarasını yere attı. "Şunun üzerine basıversene Raziyanım," dedi. "Benim ayaklarım çıplak." Ve hemen dışarı çıktı.

Titremesinin geçmesi için beş dakikadan fazla beklemesi gerekti güneşin altında. Titremesi geçedururken, son kertesine değin gerilmiş olan kaslarının da yavaş yavaş gevşediğini duyuyordu. Yüz çizgileri ise, mutfağa girdiği andan beri hiç değişmemişti. Üç gün üç gece çevrede dolaşmak ve gelmemek... Hiç habersiz kalkıp gitmek... Geri zekâlı bir taşra delikanlısına tamı tamına yakışır davranışlardı bunlar. Derin bir soluk aldı. İçindeki rahatlık gittikçe büyüyordu. Şu ana dek, adamın davranışlarındaki mantıksızlık çıldırtmıştı onu. Ama şimdi her şey yerli yerine oturuvermişti işte. Mantksızlık falan yoktu işin içinde.

Denize yürüdü. Nicedir yapmadığı kadar uzun uzun yüzdü. Sonra sırt üstü yattı suyun üstünde. Güneş gözlerini acıttığı için gözlerini kapattı. Bir süre sonra, ıslık çalmakta olduğunu farketti. İlk kez olarak güldü. Ufacık, çocukca bir gülüş.. Ağır ağır, suyun tadını çıkara ç,kara yüzerek döndü kıyıya. Yürüyüşündeki hafiflik Raziyanımın bile dikkatini çekebilirdi, bakıyor olsaydı o anda. Havlusu yukarda kalmıştı. Islak ıslak girdi içeri bu yüzden, ıslak ıslak tırmandı merdivenleri.

Yerden havlusunu aldı. Kurulanırken yatağa ilişti gözü. Üç gecedir yalnız ve uykusuz yattığı yatağa bakarken yeniden gülmeğe başladı. Alaycı bir gülüştü bu seferki. Yaramaz bir çocuğa bakar gibi, hafifçe başını sallayarak bakıyordu yatağa. Ve birden, şu son iki ay içinde oğlunu birkaç kezden fazla düşünmediğini hatırladı. Ne, normal zamanda aklından bir an bile çıkmayan oğlunu, ne kocasını, ne matbaa gürültüsünü ne de ağzı köpüklü, çirkin patronunu düşünmüştü buncadır. Şu adamı beklemekten başka bir şey yapmamıştı ki... Dinlenmek için gelmişti buraya ya, tüketici bir bekleyiş içinde geçirmişti günlerini. Önceleri geleceğini bilerek, sonra gelmeyeceğinden korkarak, sonra kuşkular içinde kıvranarak günlerce beklemekten yorgun düşmüştü. Ve şu anda, artk gelmeyeceğinden emin olduğu şu anda, o yorucu bekleyşiin kendisini dinlendirmiş olduğunu anladı. Unutması gereken her şeyi unutmuştu ya işte getirdiği yığınla kitabın hiç bir bimiçde unutturamayacağı bicimde unutmuştu ya, İstanbul'da bekleyen sıkıntıları.

Kendisini tedirgin eden, bunaltan, üzen, tüketen asıl sıkıntılarından çok daha keskin, ama çok daha geçici bi rsıkıntı yaratarak onu kendi kendisinden kurtaran, ve, hepsinden önemlisi, bütün bunları yaparken güzelliğinden bir dirhem bile yitirmeyen bir adam yüzünden kavuşmuştu aradığı rahatlığa.. Onun sayesinde temizlenmişti içi.. Artık dönebilirdi İstanbul'a, kavgaya, gürültüye... Bir hesap etti; daha on gün vardı tatilinin bitmesine. Güneş, deniz, uyumak ve okumak için on gün...

Yığının en üstündeki kitabı aldı. Cibinliğin içine girip ıslak mayosuyla uzandı yatağa. Ucu kıvrılmış olduğundan mıdır nedir, doğrudan doğruya yüz on yedinci sayfaya açıldı kitap. Kadın arkasındaki yastıkları iyice bir düzeltip okumağa koyuldu.

---

selçuk baran

haziran

ŞiiRiMiZiN USTALARI

(32. SAYFADAN)

Falanca durağa şimdi geliriz göğe bakalım
İnecek var deriz otobüs durur ineriz
Bu karanlık böyle iyi afferin Tanrıya
Herkes uyusun iyi oluyor hoşlanıyorum
Hırsızlar polisler açlar toklar uyusun
Herkes uyusun bir seni uyutmam bir de ben
uyumam
Herkes yokken biz oluruz biz uyumıyalım
Nasıl olsa sarhoşuz nasıl olsa öpüşürüz
sokaklarda
Beni bırak göğe bakalım

Senin bu ellerinde ne var bilmiyorum göğe
bakalım
Tuttukça güçleniyorum kalabalık oluyorum
Bu senin eski zaman gözlerin yalnız gibi ağaçlar
gibi
Sularım ısınsın diye bakıyorum ısınıyor
Seni aldım bu sunturlu yere getirdim
Sayısız penceren vardı bir bir kapattım
Bana dönesin diye bir bir kapattım
Şimdi otobüs gelir biner gideriz
Dönmiyeceğimiz bir yer beğen başka türlüsü güç
Bir ellerin bir ellerim yeter belliyelim yetsin
Seni aldım bana ayırdım durma kendini hatırlat
Durma kendini hatırlat
Durma göğe bakalım

BÜYÜK KAVRULMUŞ

Büyük, kavrulmuş soy kırlar gelir aklıma hep, hep
tükenince insan dayanıklılığım
Ağır bakır kalkanlarımızla, demir kargılarımızla
döğüşüp döğüşüp geri çekilince
Yorgun kollarımın en genç bir yerlerinde bir kan
şeritleri akmaya ince ince
Başlar yeni sulara kadar, hızlı zamana, körlüğe,
kötülüğe, kutsal tutsaklığım

Nedir senden başka kurtardığımız bu dengesiz
savaştan, bu yağmadan nedir
Senden gayrı, ey, bir içimi genç ormanları
yüzyıllığa büyüten diri su, senden
Eskimeden, küçülmeden; mutluluktan,
özgürlükten, kuşakları birbirine düğümleyen
Bir kadını bir sesi, bir suçu, bir şeyi en çok o şey
yapan güç yalnız sendedir

Seni arıyan sular, seni kışlar, seni adamlar, seni
sonunda bozulmuş ordularım

Sanki ay dökülür diri balıklara, sanki gümüş
şeyleri güneşler güneşler ışıtır
Yorgun kuşamlarımla, kanlarımla, gelirim, uzanır
senin sabahlı gecene yatarım

Bu donattığım savaş gemileri sana, dokuttuğum
bu vurucu ipekliler seni anlatır
Bu senin içindir, sabah ormanlarına, dağlara,
balıklı göllere açılan balkonlarım
Sen olmasan, yeryüzünde bu ağaçları, suları, bu
büyük kayaları bekletecek ne vardır

Tütünler Islak'tan (1962)

ÇOK ÜŞÜMEK

Bir kalır uzun resimlerde anısı sakallarımızın
Urban içinde üşüyüp üşüyüp kaldığımızın

Bir kalır yanık yağlar kokusu şehirlerde
Uzun nehirlere binip uzaklaşmadıkça

Bir kalır yabancı yataklarda o oteller
Meydanlar heykeller sizin olmadığınız o her yer

O çok yalınç gerçekli gelip gitmeler

Bir kalır uzun duvarlar ve onların dipleri
Bir kalır yılgın adamların hep "Evet" dedikleri

Çok üşürdük hep üşürdük üşümekti bütün
yaşadığımız
Üşürdü ellerimiz aşkımız sonsuz uzun
sakallarımız

Tükenir dağınık diriliği kaşıntımızın birgün
Bir kalır uzun kitaplarda anısı çok üşüdüğümüzün

Kurtarmak
bütün
kaygıları

Sularsa akmak birgün birgün birgün
Birgün dağlara çıkmak birer birer dağlara çıkmak
birgün
Çıkmak çıkmak birer birer birgün dağlara dağlara
birgün
Birgün birer dağlara
Ah nasıl dağlara birgün
Ey yorgun atlar, ey geri dönenler, sayı bilmeyen
çocuklar
Ey birgün
Çiçek açmak birgün
Dağlara dağlara birer birer dağlara

Otları büyümek birgün
Birgün köyler kentler yıkanık damlar geri dönmek
birgün
Birgün yeni dönmek

Birgün dağlara çıkmak birer birer çıkmak çıkmak
Su yürümek güneş bilmek
Yeniden orda otlarda orda yeniden orda orda
Bitkin bir gül bulmak ve geri dönenler birgün
Ey yorgun atlar, sayı bilmeyen çocuklar
Ey bütün hazır elbiseciler ey.
Birgün olmak, küskün keşişlerden olmamak
birgün
Dağlara dağlara çıkmak sular köprüler sular
birgün çıkmak
Eski kaba arabalardan inip birgün çıkmak
Dağlara dağlara dağlara başka hiç
Birgün dağlara.

Her Pazartesi'den (1968)

HEMOFİLİ

O ölüm şimdi mi demektir. Kurutur. Askerleri ve
sulakları.
Onların kanlı kaputlarını ve ekmek torbalarını
Askerleri. Yani o hep özlenen coğrafyasızları
İstanbul'un ve Anadol'un bir yerlerinde,
Gezgin ve ihtiyar şarkıcılar gibi.
Gözümün en yaşlı yaşı akar. En beklemiş.
Gününü.
Bir hasır iskemlede. Bir keçede oturarak.
Yüzyıllar biriminde. O şimdi kabaran.
Bir tarih çarşısı gibi.
Ayakları suda. Elleri ayasız. Alır önüne.
Hint ipeği ile Venedik aynasını,
ve bilerek mavisini denizin, bozluğunu toprağın
hatırlar geçmiş kanlarını. Hatırlarım geçmiş
kanlarımı
Altında.
Sapsarı saçlarıyla. Bir direnmenin kanlı başı.
Gövdesinden ayrılmış. Uzun bir ırmak akışının.
Uzun
Uzun.
Bir ırmağın karşısı gibi.
Kimi evlerin göründüğü. Büyük. Kimilerinin
görünmediği. Küçük
Evlerin içi gibi.
Kimi askerler gibi. Gönüllü yahut kurradan.
Son düğümünü atıp bir kilimin.
Bir kıyı postanesinde mektup atar gibi.
(Sana inanmışlığım bir büyük olaydır)
Kalkılınca keçeden.
Ben dalgalarını duyarım çarpışmanın. Bir bir.
Yenilmenin önce
Ve avunmanın. İnerken çaresizlik dört bir tarafa
Bir kuruluğu deyimleyen o aldanışı.
Bir hazırlıksızlığı...
"Gözümün altında mordan bir leke
Sular geniş bir aşkın coğrafyasında

Beşinci akşamımız daha güzel olacak
Kimsenin ummadığı bir tadın ortasında

Silerim morartırım bu aşk demektir
Bahar mı dedin, yakın. Bak ben hazırım bile."

O ölüm bir yenilgininindir. Kanayıp gider. Ve
durdurulmamalı.
Her akşam. Tozdan topraktan ve dükkânlardan
arınınca.
Durmaz. Hazlar içinde bile. Bir bedene sarılınca.
Kurutur. Bütün plâncıların ve matematikçilerin
ve bütün aya bakarak. Kendini bir evrensel
kurtuluş sananların.
Bütün suçlamaları omuzlayarak. Bir tarih çarşısı
gibi.
Kendini bir evrensel kurtuluş sananların.
Sandviç yiyerek, biçimsel kazaklar giyerek
ve içtikleri.
Kurutulmamalıdır.
Odunun
Alkole
Dönüşümünü
Beceren ülke...

"Ben güzel bir ülkenin habercisi olurum
Ya güzel bir akşamın içki dağıtıcısı
Sular eser rüzgâra karışır bütün anılar
Bir kalır onların ve bir karaciğerin ağrısı."

O ölüm bir. Sonunda gördük. Denizden çıkarılmış
bir heykeldi.
Belki uyuduğumuz bir eylül gecesinde bitirilmiş.
Parlatılmış. Yahut. Uyumadığımız bir akşamda.
Bitirilmiş.
Şehrin ışıkları yanarken. Sen oradayken.
Mantonun düğmeleriyle oynarken. Sessiz bir
kırılmada. Sanki.
O akşamı bir tutam tuza değiştiğimiz. Sanki.
Bir söğüt dalının sallanışı. Bir uzun
ırmağın. Beni şimdi uyutma artık. Kes serçe
parmağımı. Tuz.
Üstüne. Uyutma. Bas.
Uyumamalıyım. Bas.
Karşısı gibi...

"Ben herkesi tanırım adım şuradan
Gelip geçen bir şeyim, bir yer tutarım
Bir askerim gönüllü yahut kurradan
Kururum. Boşluklara ve suya silâh atarım."

O ölüm. Bir akşamda. Parmak izli kadehlerin.
Keçelerin
Ve kayatuzunun. Donuk. Dalgaların. Ve sonsuz
konuşmaların
ortalığı kaplamış olduğu bir akşamda.
Ve böylece kaybettiğimiz.
Bütün öğrenilmişliklerin bir incelik adına
harcandığı. Bir
iskele sancak akşamında. Bir akşamda.
Parlatılmış. Sen
oradayken. Ve herkes bir sessiz çanta gibi
taşınırken.
Bizim suçluluğumuz. Düşmüş bir şehrin
suçluluğu. Eksik
bir yasanın suçluluğu. Eksik bir kahramanlığın.
Bir kıyı postanesinde. Bütün şarkılar birden
çalınırken.

Bir uzun söğüt dalının ağır ağır sallanışı.
Irmağın.
Rasgele görünen sallanışı.
Görünen...

"Buldum güzelliğini ırmağı beyazladım.
Kurtulmanın ve seninle yatmanın
Kınama, yeni farkındayım, ırmağı beyazladım
Boşluğunu, boşluğa ve suya silâh atmanın."

O perşembeye bir kadındır. Onunla yatmalıyım.
Yatarım onunla.
Çoğalmak için. Ve ikimiz için. Aralıksız bütün bir
perşembe.
Sabahlardan akşamlara kadar. Dünyayı çoğaltmak
için. Dünyanın.
Sabırsız. Bir en yaşlı ülkesinde. Bütün perşembe.
Otellerin
karşısında. O uzun ırmağın. Keçeciler ve
bakırcılar
çarşısında. Bütün perşembe. Cumaya abdest
alırım. Uzun.
Çoğalmak için. Hep. Kanattığım bir yara gibi.
Yatarım.
Hep kendiliğinden kanayan. Ve herkesin.
Kendini bir kurtuluş sanışı
gibi.
Ve kendi ölümünü.
Bir uzun. Uzunca.
Bir ırmağın
Karşısı gibi...

Divan'dan (1970)

MÜNACAT

birden hatırladık seninle buluşamadığımız günleri
gel ey büyük bakış yüce suskunluk gel artık beri

kentleri ve kasabaları ve köyleri çevirdik senin
adına
kapıları tutmaktan artık herkesin nasır oldu elleri

olsun daha da tutarız sen varsan düşüncemizde
ama gel
tutarız karaları ve denizleri ve yaşayan yürekleri

kendin karşı koydun yaptığın saraylara zindanlara
tellere
yine kendin kullan artık kendi yaptığın tüfekleri

bozgun bir şubat sensin, ekmek ve kan senden,
ekim sensin
nerende taşır büyütürsün nerende sonsuz
gelecekleri

hatırla, kendini hatırlat, o büyük haklılığı denize
giden
hatırla, karada ve denizde onardığın her yeri

hatırla, karada büyük taşları üstüste kodun,
hatırla
yürüttün canalıcı denizlerde cesur gemileri

"... senin hüznün bir yazgıdır, bir eski zamandır
büyüksün artık büyük dirimine beni inandır

bir değişmezlik sanırsın çoktan beri her şeyi
oysa
bir vakitler güneyde öyle kötü kullanılmış ki..."

gecikmiş bilgeliğin yaşamış bir eski ağacı
hatırlatır
ki sen emzirirsin duyguyu, sen beslersin
kalemleri

sen yarattın, sendeyiz, suyumuz, toprağımız,
kanımız senden
ey yüce bekleyiş, sanki bu kalın eller kimin elleri

artık bize soluk ver, bizi besle, kendini hatırla
ey biraz yavaş, biraz kutsal, beklerken az sevinçli

seni bağışlamam çünkü ben büyük bir dirim
taşırım
çünkü ben ey derim ve severim ey demeyi
bilenleri

biz bir aşk nedir biliriz seninle, biz biliriz
ey kim varsa orda o tek olanın adına çekin
kürekleri

BİTEN BİR YAZ'A

benim kararlılığım bir sonuca idi
sular içirdim olmadı ben anamı isterim

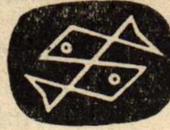
herkes bir kıyısından tuttu çekti büyüttü kenti
köprülerden geçirdim olmadı ben anamı isterim

bir karışçık sularda büyüttüm her şeyi
uğrulardan kaçırdım olmadı ben anamı isterim

kimseler tutmadı elimden koskoca bir yaz bitti
yaylalara göçürdüm olmadı ben anamı isterim

kalbim koskoca bir yaz bitti kalbim
aklımdan neler geçirdim olmadı ben anamı
isterim

Turgut UYAR

DOST YAYINLARI

ROMAN:

3. BABAMLA GEÇEN GÜNLER, Clarence Day 400
4. HASANGİLLER, Tarık Dursun K. 300
5. GORDİUM, Hikmet E. Bener 400
6. ÖLÜM GEMİSİ, B. Traven 1250
9. BOYNU BÜKÜK ÖLDÜLER, Yılmaz Güney 2000
10. KİRALIK ODA, Georges Simenon 400
11. SANIK, Alexander Weisberg 300
12. POLİS MÜFETTİŞİ KADAVRA, Georges Simenon 400
13. ZENCİLER BİRBİRİNE BENZEMEZ, Attilâ İlhan 600
14. AYAŞLI İLE KİRACILARI, Esendal 600
15. BELÂLI YER, Erskine Caldwell (Ciltli) 1000
16. NE EKERSEN, Mehmet Seyda 600
17. DÜNYA EVİ, Orhan Kemal 1000
18. KIZGIN TOPRAK, Jeorge Amado 1000
19. DURU GÖL, İlhan Tarus 500
20. KORSAN ÇIKMAZI, Nezihe Meriç (Türk Dil Kurumu ödülü - 1962) 600
21. VAPUR DÜDÜKLERİ, Ayhan Hünalp 300
22. ÖLÜMLE SAKLAMBAÇ, Georges Simenon 400
23. ORMANDAKİ DELİ, Georges Simenon 400
24. SEVDALI BULUT, Nâzım Hikmet (Masallar) 400

HİKÂYE:

1. TEMİZ SEVGİLER, Esendal 1000
2. EV ONA YAKIŞTI, Esendal 1500
5. TEPEDEKİ EV, Umran Nazif 300
6. ŞU BABAMIN IŞLERİ, Carlos Bulosan 300
7. KARDEŞ PAYI, Orhan Kemal 300
8. TOPAL KOŞMA, Nezihe Meriç 400
9. SİHAMBA (Zenci Hikâye ve şiirinden seçme), Suat Taşer 200
10. YAŞAMASIZ, Vüs'at O. Bener 400
11. BOZBULANIK, Nezihe Meriç (2. baskı) 400
12. PERŞEMBE YAĞMURLARI, Hazırlayan: Salim Şengil 200
13. HALLAÇ, Leylâ Erbil 400
14. MENEKŞELİ BİLİNÇ, Nezihe Meriç 300
15. SEVGİSİZLER, Nursen Karas 400
16. TANTE ROSA, Sevgi Sabuncu 500
17. KUTSAL ÇİLE, Bedii Demirseren 500

ŞİİRLER

1. AŞK ELÇİSİ, (Başlangıçtan Günümüze Kadar) (Antoloji) 1000
2. YENİ ŞİİRLER, Nazım Hikmet 1250
3. DÜNYA GÜZEL OLMALI, Mehmed Kemal 200
5. HARAÇMEZAT, Suat Taşer 200
6. ANZELHA, Halim Yağcıoğlu 200
7. YANIK SARI, Ahmet Köksal 100
8. CÜMBÜŞCÜBAŞI, Ercümend Uçarı 100
10. KÖROĞLU, İlhan Berk 200
11. HACIVATIN KARISI, Salâh Birsel 200
12. DAĞDA ATEŞ YAKANLAR, O. F. Toprak 200
14. HER BOYDAN (Dünya şiirinden seçmeler), Can Yücel 400

15. İKİ DAL, Celâl Vardar 200
16. MANİLERİMİZDEN Dr. İlhan Başgöz 200
17. DUVAR, Attilâ İlhan (2. baskı) 300
18. HOROZDAN KORKAN OĞLAN, Metin Eloğlu 200
19. MISIRKALYONİĞNE, İlhan Berk 250
20. RÜZGÂRLI SU, Selâhattin Batu 250
21. GÖZÜNÜ SEVDİĞİM, Oğuz Tansel 250
22. TÜTÜNLER ISLAK, Turgut Uyar (Yeditepe ödülü - 1963) 300
23. KİM KİME, Nâzan Güntürkün 250
24. TÜRKİYEM, Turgut Uyar 300
25. GÖLGELERİ KULLANMAK, Ahmet Oktay 250
26. KİŞİ, Cengiz Bektaş (özel baskı) 500
27. GENÇ ÖLMEK, Ergin Günçe 250
30. ŞEYH BEDREDDİN DESTANI, Nâzım Hikmet 400
31. DR. KALİGARİ'NİN DÖNÜŞÜ, Ahmet Oktay 300
32. GÜNEŞ KAVGASI, Tahsin SARAÇ 500
33. AKDENİZ, Cengiz Bektaş 500
34. BULGAR ŞİİRİ ANTOLOJİSİ, Özdemir İnce 750
35. ÖTME KEKLİK ÖLÜRÜM, Fikret Demirağ 400

NÂZIM HİKMET DİZİSİ:

1. BÜTÜN ESERLERİ, I. cilt, I. kitap 1500

TİYATRO:

4. BİR DÜNYA Kİ, Suat Taşer 100
5. VATANSEVERLER, Sidney Kigsley 200
7. DELİ DUMRUL, Suat Taşer (Destan) 250
8. IHLAMUR AĞACI, Vüs'at O Bener 250
9. YARIN CUMARTESİ, Güner Sümer 300
10. MODERN TİYATRO AKIMLARI, Özdemir Nutku 1500
11. KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ, Bertolt Brecht 300
12. FERHAT İLE ŞİRİN, Nâzım Hikmet 400
13. ENAYİ, Nâzım Hikmet 400
14. İNEK, Nâzım Hikmet 400
15. KAFATASI, Nâzım Hikmet 400
16. UNUTULAN ADAM, Nâzım Hikmet 400
17. BİR ÖLÜ EVİ, Nâzım Hikmet 400
18. KOCAMANOF, Stefan L. Kostov 400
19. KIL PAYI, Edward Albee 500
20. SULAR AYDINLANIYORDU, Nezihe Meriç 500

GEZİ:

1. MOSKOVA MEKTUPLARI, Lydia Kirk 100
2. ABBAS YOLCU, Attilâ İlhan 600
3. HA BU DİYAR, Fikret Otyam 200
4. GİDE GİDE, Fikret Otyam 250
5. UY BA BO, Fikret Otyam 300
6. BİR AVUÇ TOPRAK İÇİN, İbrahim Kuyumcu 300
7. YEŞİL KENT, Mustafa Şanlı 400

DENEME-ELEŞTİRİ-FIKRA:

1. SÖZ ARASINDA, Ataç 100
2. DEVEKUŞUNA MEKTUPLAR, Haldun Taner 500
3. ECCE HOMO, Frierich Nietzsche 750
4. TEKRARIN TEKRARI, Mehmet Doğan 800

(31. sayfada)

ayın kitapları

En çok 10 kelime ile künye ● bir kitap ve 5 lira ● posta pulu gönderilir.

TURK DIL KURUMU YAYINLARI

● İNGİLİZCE - TÜRKÇE SÖZLÜK, Fahir İz, 417 s., 40 lira.
● FRANSIZCA - TÜRKÇE SÖZLÜK, Dr. Mehmet Ali Ağakay, 632 s., 40 lira.
● TÜRKÇE SÖZLÜK, Dr. Mehmet Ali Ağakay, 832 s., 40 lira.
● Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü : I. ATASÖZLERİ SÖZLÜĞÜ, Ömer Asım Aksoy, 392 s., 25 lira.
● BÖLGE AĞIZLARINDA ATASÖZLERİ ve DEYİMLER (2. kitap), 175 s., 10 lira.
● ALMAN ve MACAR DİLLERİNDE ÖZLEŞME, 41 s., 3 lira.
● 1961 ANAYASASININ DİLİ, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 32 s., 3 lira.
● DİLBİLGİSİ SORUNLARI II., 375 s. 10 lira.
● BATI DİLLERİ SÖZCÜKLERİNE KARŞILIKLAR KILAVUZU, hazırlayan : Kemal Demiray, 71 s., 5 lira.
● TÜRK DİL KURUMUNUN 40 YILI, 186 s., 10 lira.
● TÜRK DİL KURUMU KOL ÇALIŞMALARI (1932-1972), 97 s., 5 lira.
● TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ, Prof. Dr. Vecihe Hatiboğlu, 223 s., 10 lira.
● HALK ÖNDERİ ATATÜRK, Ceyhun Atuf Kansu, 92 s., 5 lira.
● METALBİLİM İŞLEM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ, Dr. Erdoğan Tekin, 312 s., 15 lira.
● EFSANELER (Anadolu efsaneleri), Ali Püsküllüoğlu, 77 s., 5 lira.
● GÜNCE, Nurullah Ataç, I. cilt 489 s., 20 lira; II. cilt 314 s., 15 lira.
● MARAŞ'ın ve ÖKKEŞ'in Destanı, Gülten Akın Cankoçak, 54 s., 4 lira.
● ŞİNASİ ,hazırlayan : Hüseyin Seçmen, 66 s., 10 lira.
● TECİM, MALİYE, SAYIŞMANLIK ve GÜVENCE TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ, Muzaffer Uyguner - Hilmi Tuner, 417 s., 25 lira.
● TÜRK HALK BİLGİSİ ve HALK EDEBİYATI ÜZERİNE SEÇME YAYINLAR KAYNAKÇASI, hazırlayanlar : Türker Acaroğlu - Fıtnat Ozan, 152 s., 10 lira.

(30. sayfadan)

EĞİTİM :
1. T. C. MİLLİ EĞİTİM VE ATATÜRK, Prof. Dr. I. Başgöz - H. E. Wilson 1500

BİYOGRAFİ :
1. LYNDON B. JOHNSON ve A. B. D. CUMHURBAŞKANLIĞI, Prof Dr. Akdes Nimet Kurat 500

BALE :
1. GÖNLÜ YÜCE TÜRK, Metin And 1000

MİMARLIK :
1. İNSANA DÖNÜŞ - FL. WRIGHT, Şevki Vanlı 1000
2. MİMARLIKTA ELEŞTİRİ, Cengiz Bektaş (Türk Dil Kurumu ödülü - 1968) 500

RESİM :
1. FRANSIZ RESMİNDE İZLENİMCİLİK, Salâh Birsel 1000

BİLİMSEL :
1. ANAYASA, (Fihristli) 250
2. İŞ KANUNU, İzzet Yenisan (Açıklamalı) 1000

ÇOCUK KİTAPLARI MASALLAR DİZİSİ :
1. ALTI KARDEŞLER, Oğuz Tansel 200
2. CİMRİ İLE CÖMERT, İlhan Dumanoğlu 200
3. TALİH KUŞU, Tezel Amca 200
4. KAHKAHA SULTAN, Mümtaz Zeki Taşkın 200
5. ÖKSÜZOĞLAN, İlhan Dumanoğlu 200
6. NALINCI PADİŞAH, İlhan Dumanoğlu 200
7. ALTIN TOP, İlhan Dumanoğlu 200

ÇOCUK KİTAPLARI BİLGİ - HİKÂYE DİZİSİ :
1. KÜÇÜK İSPANYOL KIZI MARIA 200
2. ARAP APDÜL KARDEŞ 200
3. ÇING LING İLE TING LING 200
4. MEKSİKALI KARDEŞLER 200

SANAT KARTLARI :
01 Minyatürler - 43 çeşit - (zarflı) beheri 2.00
1 Türk ressamları - 19 çeşit - (zarflı) beheri 2.00
201 Türk elişleri - 5 çeşit - (zarflı) beheri 2.00
301 Vitray ve mozaik - 7 çeşit - (zarflı) beheri 2.00
401 Kilimler - 4 çeşit - (zarflı) beheri 2.00
501 Sanat fotografları - 10 çeşit - (zarflı) beheri 2.00
511 Gravürler - 16 çeşit - (zarflı) beheri 1.50
B/511 Gravürler - 8 çeşit - (zarflı) beheri 2.00
B/1 Türk ressamları - 4 çeşit - (zarflı) beheri 2.50
013 - 033 Minyatürler 35x50 - 2 çeşit - beheri 25.00

ŞİİRİMİZİN USTALARI

hazırlayanlar:
mehmet doğan
turgay gönenç

bu sayıda : turgut uyar

Arz-ı Hal'den (1949)

ARZ-I HAL

Ben de günahkâr kullarındanım Allahım...
Bir "Kulhuvallahi" bilirim dualardan,
Bir de "Yarabbi şükür" demeyi doyunca
Bir kere oruç tutmam ramazan boyunca.
Amma çekmediğim kalmadı sevdalardan.
Ben de günahkâr kullarındanım Allahım!...

Benim gibi kulun çok dünyada, Allahım!...
Eğer bilmiyorsan işte, haberin olsun...
Ekmek derdi, aşk derdi unutturdu seni
İnsan hatırlamıyor dün ne yediğini.
Zaten yediğimiz ne ki hatırda dursun.
Benim gibi kulun çok dünyada, Allahım!...

Yazdıklarıma sakın darılma Allahım!...
Meleklerin sana bunları söylemezler.
Artık, pek yarattığın gibi değil dünya
İnsanlar hem sabuna karıştı hem suya :
Ne olursun, hoşuna gitmediyse eğer,
Yazdıklarıma sakın darılma Allahım!...

Sana birşey soracağım, affet, Allahım!...
Beş vakit kızlar doluyor camilerine,
Beyaz yaşmaklı, beyaz tenli masum kızlar...
Benim bir defa görüşte yüreğim sızlar;
Sen tutulmadın mı içlerinden birine?
Sana birşey soracağım, affet, Allahım!...

İşte insanlar bu minval üzre, Allahım!...
Kıt kanaat, sere serpe yollar boyunca..
Sen, bizim için hâlâ o ezeli sırsın.
Sen de, bizi bilmiş olsan, başkalaşırsın...
Herkesin kederi, gailesi boyunca.
İşte insanlar bu minval üzre, Allahım!...

Türkiyem'den (1952)

UZAK KADERLER İÇİN

Birgün, bir yağmurla garip garip
— Çoluğu çocuğu terk edeceğim.—
Bir sevgiyle doymayacak kalbim, anladım
Alıp başımı gideceğim.

Asır yirminci asırdır, amenna
Bir yanımda sevgilerim, bir yanımda sancım
Neon lâmbaları büsbütün karartır gecemizi
Uzaklar daha uzaklaşır
Bir define çıkarır gibi kayalardan, Âdemden beri
Sımsıcak sevgilere muhtacım.

Bir gün alıp başımı gideceğim
— Yıldızlar ışısın, yollar üşüsün, yollar... —
Belimi bir ılık şal sarsın, mavi
Hüzünlü bir serencamın ardından, şarkısız
Rüyalarım unutulmuş bir handa pes desin
Görmüş geçirmiş bir çift duygulu dudak
karşısında.

Kendi kendine çekilmez oluyor ömrüm
Her insanın ayrı ayrı yaşayabilsem kaderinde
Diyarı gurbette kanlı bir aşk
Bahtsız bir çocukluk uzak köylerin birinde
En uzak beyazlar,
En yakın ikindilerde, duygulu
Ve bir sahil meyhanesinde bir akşam
İçip içip ağlasam...

Nasıl kısa kesmeli bilmiyorum?
Herkesin derdinden pay isterken.
Uzak kaderlerin suları çağlar şimdi
Yıldızlar dökülür sonsuza içimizden.

Birgün bir parkta otururken, biliyorum
Bir el yağmurlarla dokunacak omuzuma
Bir çift göz, bir davet, bir kalp
Çoluğu çocuğu terkedeceğim..
Yapraklar dökülecek, çiçekler solacak
Bir sonbahar, bir sabah ve bir yağmur olacak
Toprak ve insan kokularile,
Uğultulu bir sarhoşluk içinde, yıllar için
Başımı alıp gideceğim.

Dünyanın En Güzel Arabistanı'ndan (1959)

GÖĞE BAKMA DURAĞI

İkimiz birden sevinebiliriz göğe bakalım
Şu kaçamak ışıklardan şu şeker kamışlarından
Bebe dişlerinden güneşlerden yaban otlarından
Durmadan harcadığım şu gözlerimi al kurtar
Şu aranıp duran korkak ellerimi tut
Bu evleri atla bu evleri de bunları da
Göğe bakalım

(27. sayfada)